

Stanovništvo Vukovarsko-srijemske županije – procesi, trendovi i perspektive

Dražen Živić

Uvod

Iz bivših općina Vukovar (bez naselja Klisa), Vinkovci i Županja, ustrojena je teritorijalnom reorganizacijom hrvatskoga državnog prostora krajem 1992. godine, Vukovarsko-srijemska županija sa 84 statistički samostalnih naselja, koja se prostiru na ukupno 2448 km² te tako obuhvaćaju 4,3% kopnene površine Republike Hrvatske. Prema popisu stanovništva iz 2001. godine,¹ u toj županiji živjelo je 204 768 stalnih stanovnika, koji su tada činili 4,6% ukupnog stalnog stanovništva Hrvatske.² U

odnosu na državni prosjek (2692 km² površine i 211 307 stanovnika po pojedinoj županiji), Vukovarsko-srijemska županija ima, dakle, ispodprosječnu naseljenost na ispodprosječnoj površini.³ Međutim, opća relativna gustoća naseljenosti od 83,6 stan./km² pokazuje da je ova županija iznadprosječno naseljena u odnosu na druge hrvatske županije (78,5 stan./km²).

Uvodno valja istaknuti da se stanovništvo Vukovarsko-srijemske županije u proteklih stotinu i pedesetak godina (točno od 1857., od kada postoje popisi stanovništva utemeljeni na modernim popisnim kriterijima – popisano cjelokupno stanovništvo i poznat kritičan vremenski trenutak popisa⁴) kretalo i razvijalo pod utjecajem različitih društvenih, demografskih, prirodno-geografskih, ekonomskih te povijesno-političkih čimbenika, koji su poticali, ali i remetili normalan i stabilan dinamičko-demografski i strukturno-demografski razvoj današnjeg županijskog prostora. Stoga je ovaj kraj karakteriziran izrazito dinamičnim, katkad korjenitim populacijskim promjenama u svim sastavnicama njegova razvoja. Pritom, ključnu dinamičku odrednicu kretanja i razvoja stanovništva Županije u promatranom razdoblju (1857.–2001.) imaju migracije (spontane i prisilne, pojedinačne i organizirane), naročito u posljednjih tridesetak godina tijekom kojih znatno slabi prirodna komponenta u ukupnoj demografskoj bilanci Županije. U pojedinim su međupopisnim razdobljima prevladavala useljavanja,

¹ Rukopis je završen i pripremljen za tisak prije nego što su postali dostupni konačni rezultati popisa stanovništva 2011. godine. Prema prvim rezultatima popisa objavljenima krajem lipnja 2011., u Vukovarsko-srijemskoj županiji je živjelo (popisano) 180 117 stanovnika. Zbog promijenjene metodologije popisa (različitog definiranja *ukupnog stanovništva*) nije moguća neposredna usporedba prvih rezultata popisa 2011. s konačnim rezultatima popisa 2001. i ranijih popisnih godina. Unatoč tome može se s prilično pouzdanosti tvrditi da se proces ukupne depopulacije (pada broja stanovnika), koji je ustanovljen u međupopisnom razdoblju 1991.–2001. godine, nastavio (s manjim intenzitetom) i u posljednjem međupopisnom razdoblju (2001.–2011.).

² Popis stanovništva iz 2001. godine obavljen je prema promijenjenim kriterijima popisa u odnosu na prethodne popise stanovništva. Najveća promjena se odnosi, zapravo, na primjenu kriterija prisutnosti (*de facto*) prilikom određivanja broja stanovnika koji obitava u naselju popisa. Pojednostavljeno rečeno, prema navedenom kriteriju, u ukupan broj stanovnika naselja uključene su sve osobe koje je popisivač u kritičnom trenutku popisa zatekao u tome naselju (a u njemu žive barem godinu dana ili su iz njega odsutne ne više od godine dana), bez obzira na to imaju li te osobe u tome naselju prebivalište ili nemaju. Svi popisi stanovništva u Hrvatskoj od 1948. do 1991. godine obavljani su prema kriteriju stalnosti (*de iure*), na temelju kojega su u naselje popisa uključeni svi stanovnici koji u njemu imaju prebivalište, bez obzira na to je li ih popisivač u trenutku popisa zatekao u njemu ili nije. Tako je iz ukupnog broja stanovnika, u popisima 1971., 1981. i 1991. godine, moguće izdvojiti dvije kategorije: *stanovništvo u zemlji* i *stanovništvo u inozemstvu* (radnici na privremenom radu i članovi njihovih obitelji). S obzirom na navedeno, svaka usporedba rezultata popisa 2001. s ranijim popisnim godinama ima stanovitu orijentacijsku ili približnu reprezentativnost. No, ona ne umanjuje

mogućnost donošenja relevantnih zaključaka o općim i parcijalnim populacijskim procesima u posljednja tri do četiri desetljeća.

³ S obzirom na površinu Vukovarsko-srijemska županija je na 12. mjestu, iza Bjelovarsko-bilogorske, a ispred Brodsko-posavske županije. Ukupan broj stanovnika, prema popisu iz 2001. godine, svrstava Vukovarsko-srijemsku županiju na 7. mjesto, iza Istarske, a ispred Sisačko-moslavačke županije.

⁴ Prvi popis stanovništva u Austriji proveden je 1754. godine ("terezijanski popis"), a u Hrvatskoj 1785. godine ("jozefinski popis"). Međutim, navedeni se popisi ne drže dovoljno reprezentativnim u smislu suvremenih popisa stanovništva, jer – među ostalim – nisu imali kritični vremenski trenutak popisa i nisu obuhvatili cjelokupno stanovništvo. Prvi popis stanovništva u Hrvatskoj prema suvremenim popisnim kriterijima obavljen je 1857. godine, a kritični vremenski trenutak popisa bio je 31. listopada (Serdar, 1951.).

Tablica 1. Površina, ukupan broj stanovnika i opća relativna gustoća naseljenosti Vukovarsko-srijemske županije 1857., 1900. i 2001. godine

Županija	Površina (km ²)	1857.		1900.		2001.	
		stanovnika	gustoća	stanovnika	gustoća	stanovnika	gustoća
Vinkovački kraj*	1026	33 531	32,7	51 072	49,8	91 884	89,6
Vukovarski kraj**	606	30 096	49,7	40 627	67,0	61 583	101,6
Županjski kraj***	816	23 139	28,4	33 870	41,5	51 301	62,9
UKUPNO	2448	86 766	35,4	125 569	51,3	204 768	83,6

* Odnosi se na prostorni obuhvat bivše Vinkovačke općine s ukupno 40 naselja.

** Odnosi se na prostorni obuhvat bivše Vukovarske općine, bez naselja Klisa (koje je priključeno Gradu Osijeku i Osječko-baranjskoj županiji), s ukupno 28 naselja.

*** Odnosi se na prostorni obuhvat bivše Županjske općine s ukupno 16 naselja.

IZVOR: Korenčić, M. (1979): *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857.–1971. godine*, Djela JAZU, Knjiga 54, Zagreb; Popis stanovništva 1991., *Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima*, Dokumentacija 881, RZSRH, Zagreb, 1992.; Popis stanovništva 2001., *DZSRH*, Zagreb (www.dzs.hr).

dok su u nekim razdobljima dominantnu važnost imale iseljeničke struje.

Zbog brojnih i čestih imigracijskih, ali i emigracijskih struja, stvorena je tijekom više desetljeća specifična demografska slika koja neprijeporno implicira usku kauzalnu povezanost između naprijed navedenih odrednica i demografskih obilježja Vukovarsko-srijemske županije. U današnjem demografskom krajoliku te županije zrcale se prošli društveni procesi, politička previranja, vojni sukobi, gospodarska kretanja, teritorijalne promjene, ali se više nego jasno očitava vitalnost domaćega čovjeka koji uporno dokazuje da bez ljudi nema društvenog i gospodarskog napretka.

Prostorna obilježja naseljenosti

Prostorne karakteristike naseljenosti Vukovarsko-srijemske županije odraz su nekoliko bitnih determinanti demografskog razvoja: prirodno-geografskih uvjeta za život i rad čovjeka, naslijeđene naseljske strukture te suvreme-

Poljoprivredni krajobraz u Vukovarsko-srijemskoj županiji

nih društveno-gospodarskih i modernizacijskih procesa (napose industrijalizacije, deagrarijacije, urbanizacije i deruralizacije) koji su, među ostalim, rezultirali i odgovarajućim promjenama u razmještaju stanovništva i gustoći naseljenosti.

Zbog dugotrajnog i povremeno vrlo intenzivnog doseljavanja, broj stanovnika Županije od sredine 19. stoljeća do posljednjega desetljeća 20. stoljeća gotovo se kontinuirano povećavao. Pritom su glavni prostori naseljavanja bile prostrane praporne zaravni (Đakovačko-vinkovačka i Vukovarska) i terase (grede) između slabije naseljenih poplavnih nizina (Živić, 2006.). Sredinom 19. stoljeća Vukovarsko-srijemska županija bila je relativno rijetko naseljen prostor, sa samo 35,4 stan./km², što je ispod tadašnjega hrvatskog prosjeka (38,6 stan./km²). Međutim, do početka 20. stoljeća opća relativna gustoća naseljenosti povećana je na 51,3 stan./km², da bi do 1991. godine dosegla čak 94,5 stan./km² (Hrvatska te godine bilježi gustoću naseljenosti od 84,6 stan./km²). Uslijed demografskog regresa u međupopisju 1991.–2001., smanjena je, dakako, i naseljenost u Županiji, i to na 83,6 stan./km². No, kako je već istaknuto, to je još uvijek iznad hrvatskoga prosjeka (78,5 stan./km²), pa – sukladno navedenom – Vukovarsko-srijemsku županiju ubrajamo u gušće naseljena područja u Republici Hrvatskoj.⁵

Osim te opće ocjene o gustoći naseljenosti, treba istaknuti da i unutar Vukovarsko-srijemske županije postoje,

⁵ U odnosu na Vukovarsko-srijemsku županiju (83,6), veću opću relativnu gustoću naseljenosti imale su, prema popisu iz 2001. godine, samo: Zagrebačka (100,6), Krapinsko-zagorska (115,8), Varaždinska (146,6), Primorsko-goranska (85,1), Brodsko-posavska (87,2), Splitsko-dalmatinska (102,5) i Međimurska županija (162,2), te – dakako – Grad Zagreb (1217,4). Rjeđe naseljene od Vukovarsko-srijemske bile su županije: Sisačko-moslavačka (41,7), Karlovačka (39,1), Koprivničko-križevačka (71,8), Bjelovarsko-bilogorska (50,4), Ličko-senjska (svega 10,0), Virovitičko-podravka (46,2), Požeško-slavonska (47,1), Zadarska (44,5), Osječko-baranjska (79,7), Šibensko-kninska (37,7), Istarska (73,4) te Dubrovačko-neretvanska županija (69,0).

Tablica 2. Promjena broja i veličine naselja Vukovarsko-srijemske županije između 1948. i 2001. godine

Veličina naselja	Godina popisa	Broj naselja		Broj stanovnika		Prosječan broj stan. u naselju
		Aps.	%	Aps.	%	
manje od 500 stan.	1948.	11	13,1	3128	2,1	284,4
	2001.	19	22,6	6130	3,0	322,6
od 501 do 1000 stan.	1948.	25	29,8	19718	12,9	788,7
	2001.	22	26,2	16012	7,8	727,8
od 1001 do 1500 stan.	1948.	18	21,4	22520	14,8	1251,1
	2001.	10	11,9	12357	6,0	1235,7
od 1501. do 2000 stan.	1948.	13	15,5	23430	15,4	1802,3
	2001.	9	10,7	15161	7,4	1684,6
više od 2000 stan.	1948.	17	20,2	83676	54,8	4922,1
	2001.	24	28,6	155118	75,8	6463,3

IZVOR: Kao tablica 1.

brojčani pokazatelji to zorno indiciraju, stanovite razlike u gustoći stanovništva (tablica 1). One se očituju, kako na razini uvjetnih prostorno-geografskih sastavnica županije (vinkovački, vukovarski, županjski kraj), tako i na razini naselja, a posljedica su ponajviše prostorno diferenciranog populacijskog razvoja, ali i odgovarajućih prirodno-geografskih ograničenja većoj koncentraciji stanovništva. U odnosu na županijski prosjek 2001. godine, iznadprosječnu gustoću naseljenosti imalo je samo 15 naselja ili manje od petine svih naselja u Županiji: Andrijaševci (88), Borovo (189), Bršadin (128), Gunja (162), Ilok (108), Ivankovo (120), Jarmina (205), Mirkovci (97), Nuštar (289), Rokovci (136), Stari Jankovci (84), Vinkovci (najviše – 500 stan./km²), Vođinci (101), Vukovar (454) i Županja (128). U preostalim se 69 naselja opća relativna gustoća naseljenosti kretala od 8 stan./km² u Antinu do 83 stan./km² u Marincima. Polovi gustoće naseljenosti su, dakle, Antin (8) i Vinkovci (500), što upućuje na zaključak o prostorno prilično nejednoliku naseljenom području.

Potonju tvrdnju indiciraju i podaci o razmještanju stanovništva Vukovarsko-srijemske županije prema veličini naselja (tablica 2). Tako je, prema popisu iz 2001. godine, u samo 24 naselja (28,6% svih naselja Županije), s više od 2000 stanovnika, živjelo 155 118 osoba ili čak 75,8% ukupnog stanovništva Županije. S druge strane, u 41 naselju s manje od tisuću stanovnika živjela su 2001. godine 22 142 stanovnika ili tek nešto više od 10% stanovništva Vukovarsko-srijemske županije.

Uspoređujući popisne rezultate 1948. i 2001. godine, uočavaju se zabrinjavajući trendovi u naseljskoj strukturi. Naime, u promatranom je polustoljetnom razdoblju porastao broj naselja s manje od 500 stanovnika kao i broj stanovnika u njima, što pokazuje proširenje depopulacijske osnovice, jer su to, uz neke iznimke, ujedno demografski najugroženija naselja. U istom je razdoblju znakovito i znatno smanjen broj naselja između 500 i 2000 stanovnika (sa 56 na 41), dok je broj stanovnika u njima

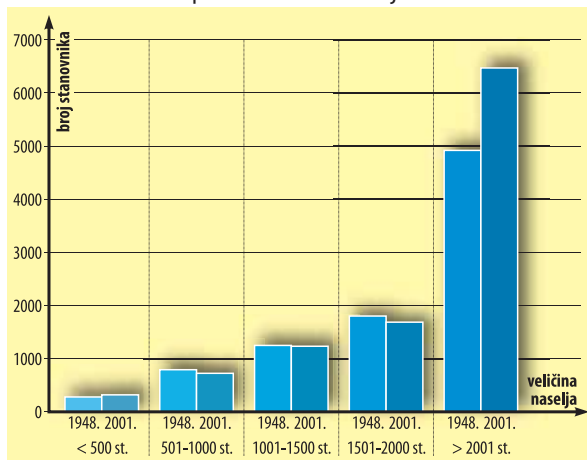
upola smanjen. Jedino je između 1948. i 2001. godine povećan broj naselja s više od 2000 stanovnika, s time da je i ukupan broj stanovnika u njima tijekom toga međupopisnoga perioda gotovo udvostručen.

Iz prezentiranih je podataka očit utjecaj modernizacijskih procesa na razmještanje stanovništva i naseljsku strukturu Županije. U tom kontekstu osobito su značajni procesi deagrarizacije, industrijalizacije i deruralizacije, koji su, praćeni novim doseljavanjima tijekom 1950-ih i 1960-ih godina, potaknuli unutarnju preraspodjelu stanovništva, a time i neravnomjernost u prostornoj strukturi naseljenosti. Dakako, ne treba zanemariti gotovo razoran utjecaj srbijske agresije na razmještanje stanovništva, poglavito u naseljima koja su bila okupirana, ili su Srbi prije rata u njima bili većinsko stanovništvo.

Drugim riječima, prostorni aspekt demografskih kretanja u Vukovarsko-srijemskoj županiji pokazuje više nego jasna obilježja urbano-ruralne polarizacije. Glavni poticaj njezinu jačanju dala je industrijalizacija koja je bila, kao u gotovo svim tipičnim agrarno-ruralnim područjima Hrvatske, urbano usmjerena. Naime, gradovi su imali najpovoljniji lokacijski okvir za smještanje i razvoj industrije; u njima su se koncentrirala radna mjesta i kapital; važne centralne funkcije (političke strukture, zdravstvo, školstvo, usluge i slično) bile su gotovo isključivo u gradskim naseljima Županije. Sve to je pogodilo prijelazu radne snage iz poljoprivrednih u nepoljoprivredne djelatnosti, ali također iz sela u gradove. Tako je između 1948. i 2001. ukupan broj stanovnika u gradskim naseljima⁶ Vukovarsko-srijemske županije

⁶ Za potrebe ovoga priloga gradskim su se naseljima u Vukovarsko-srijemskoj županiji smatrali Vinkovci, Vukovar i Županja. Njihovo izdvajanje temelji se na Vreskovim indikatorima (veličina naselja, udio poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu, udio domaćinstava bez poljoprivrednoga gospodarstva i udio zaposlenih radnika koji rade u mjestu stanovanja) za izdvajanje gradskih od ostalih (negradskih i seoskih) naselja. Prema tim indikatorima, u Županiji su izdvojena tri gradska

Grafikon 1. Prosječan broj stanovnika po naselju u Vukovarsko-srijemskoj županiji 1948. i 2001. godine prema veličini naselja

povećan sa 39 137 na 77 140 stanovnika⁷ ili za 97,1%, dok je broj stanovnika u negradskim naseljima porastao sa 113 335 na 127 628 ili za 12,6%. Gradska naselja bilježe kontinuirani demografski rast od 1948. do 1991. godine, dok su negradska u stalnoj depopulaciji od 1971. godine.⁸ Prema popisu stanovništva iz 2001. godine, u samo tri gradska naselja Vukovarsko-srijemske županije živjelo je 37,7% njezina ukupnog stanovništva. To pokazuje, doduše, da je ova županija, u cjelini, i dalje slabije urbanizirano područje Hrvatske, da je u mnogim svojim demografskim, društvenim i gospodarskim prostornim odrednicama zadržala obilježja ruralnoga prostora, ali i da je prostorni preraspmještaj stanovništva dobio tijekom druge polovice 20. stoljeća znatno na zamahu koji prijeti produbiti populacijsku polarizaciju.

Ukupno kretanje stanovništva

Ukupno kretanje stanovništva svojevrsni je sintetički pokazatelj općih (globalnih), ali i parcijalnih procesa u vezi sa stanovništvom, a istodobno i važna pretpostavka za ocjenu budućih demografskih kretanja. Preko ukupnog kretanja stanovništva vrednujemo utjecaj prirodne dinamike i prostorne pokretljivosti stanovništva na de-

naselja, 24 jače urbanizirana naselja, 28 slabije urbaniziranih naselja te 53 seoska naselja (Živić, 2006.).

⁷ Maksimum naseljenosti gradska su naselja Vukovarsko-srijemske županije dosegla 1991. godine, kada je u njima živjelo ukupno 91 933 stanovnika. U odnosu na 1948. godinu ostvaren je, dakle, demografski rast od čak 134,9%! Demografske posljedice srbijanske oružane agresije utjecale su na međupopisno smanjenje broja stanovnika u gradskim naseljima; ono je između 1991. i 2001. godine iznosilo –16,1%.

⁸ Od 1971. do 2001. godine apsolutni demografski regres u negradskim naseljima Vukovarsko-srijemske županije iznio je gotovo 22 000 stanovnika ili –14,3%.

mografske procese, odnose i strukture na određenome području, te tako posredno procjenjujemo je li neki prostor pretežno imigracijski ili emigracijski. Stoga je analiza odrednica i sastavnica ukupnoga kretanja stanovništva polazište u raščlambi demografskih, društveno-gospodarskih, socijalnih i drugih promjena na određenome prostoru (Wertheimer-Baletić i Akrap, 2008.).

Popisno kretanje stanovništva

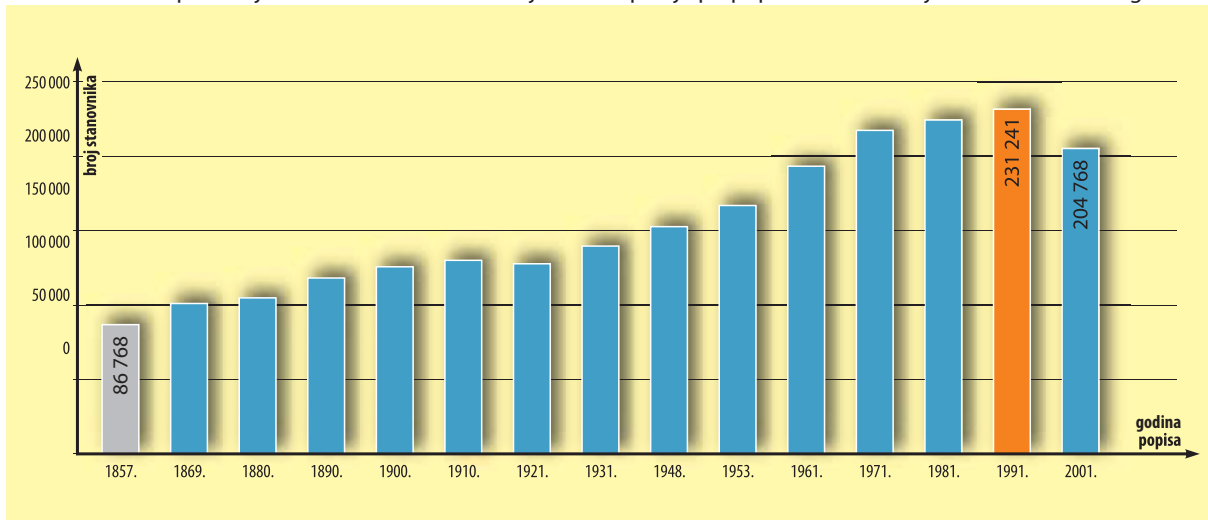
Broj stanovnika Vukovarsko-srijemske županije u cijelom promatranom razdoblju (1857.–2001.) kretao se unutar širih razvojnih uvjeta, na koje su ponajviše, ali ne i jedino, utjecali destabilizacijski “unutarnji” (demografski) i “vanjski” (nedemografski) čimbenici, kao što su: Prvi i Drugi svjetski rat, srbijanska agresija 1990-ih, bolesti i epidemije (druga polovica 19. i prva polovica 20. stoljeća), gospodarske krize, političke i gospodarske migracije, agrarne reforme i s njima povezane kolonizacije stanovništva, denatalitetni koncept u reprodukciji (“bijela kuga”), ruralni egzodus, demografsko starenje... Navedeni su čimbenici odredili dinamično, ali neujednačeno (kollebljivo) kretanje stanovništva, s gotovo kontinuiranim općim razvojnim smjerom demografskog rasta do 1991. godine. Tijekom cijeloga tematiziranog razdoblja pad broja stanovnika zabilježen je samo u dva međupopisja – između 1910. i 1921. te između 1991. i 2001. godine.

Tablica 3. Kretanje ukupnoga broja stanovnika i pokazatelji promjene stanovništva Vukovarsko-srijemske županije 1857.–2001. godine

Godina popisa	Ukupan broj stanovnika	Indeks prema prethodnom popisu	Stopa ukupne promjene broja stanovnika (%)	Bazni indeks (1857=100)
1857.	86 768	–	–	100
1869.	101 029	116,4	1,37	116,4
1880.	104 801	103,7	0,34	120,8
1890.	117 918	112,5	1,25	135,9
1900.	125 569	106,5	0,65	144,7
1910.	129 754	103,3	0,33	149,5
1921.	127 417	98,2	–0,16	146,8
1931.	139 340	109,4	0,94	160,6
1948.	152 472	109,4	0,55	175,7
1953.	166 956	109,5	1,90	192,4
1961.	193 224	115,7	1,97	222,7
1971.	217 115	112,4	1,24	250,2
1981.	224 103	103,2	0,32	258,3
1991.	231 241	103,2	0,32	266,5
2001.	204 768	88,6	–1,14	236,0

IZVOR: Korenčić, M. (1979): *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857.–1971. godine*, Djela JAZU, Knjiga 54, Zagreb; Popis stanovništva 1981., *Stanovništvo po naseljima, općinama i zajednicama općina*, Dokumentacija 553, RZSSRH, Zagreb, 1984.; Popis stanovništva 1991., *Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima*, Dokumentacija 881, RZSRH, Zagreb, 1992.; Popis stanovništva 2001., DZSRH, Zagreb (www.dzs.hr).

Grafikon 2. Ukupan broj stanovnika Vukovarsko-srijemske županije po popisima u razdoblju od 1857. do 2001. godine

Temeljem rezultata popisa kao i na osnovi izračunatih pokazatelja (indeksi i stope) međupopisne usporedbe (tablica 3), popisno kretanje stanovništva Vukovarsko-srijemske županije moguće je podijeliti u pet vremenski nejednakih, ali karakteristikama iznimno relevantnih povijesno-političkih razdoblja. U cjelini, intenzivna demografska dinamika Županije (ukupan broj stanovnika je između 1857. i 2001. godine porastao za 136,0%, dok je, primjerice, demografski rast Hrvatske u istom razdoblju iznosio 103,4%) posljedica je krupnih, katkad radikalnih, društveno-gospodarskih i demografskih promjena, čiji su temeljni nositelji bili migracijski procesi. Demografski rast zabilježen u većini analiziranih međupopisnih razdoblja nije toliko rezultat prirodnoga kretanja (napose, imamo li na umu uglavnom denatalitetne karakteristike demo-reprodukcije vukovarsko-srijemske populacije) koliko brojnih, snažnih i uglavnom unaprijed planiranih (dakle, organiziranih) pojedinačnih i/ili skupnih migracija, kojima uzrok nije uvijek ekonomski, nego su bile potaknute i političkim razlozima. Migracijske i kolonizacijske struje iz druge polovice 19. i prve dvije trećine 20. stoljeća nisu uspjele samo nadomjestiti demografske gubitke izazvane pojačanim iseljavanjima tijekom Prvoga i Drugoga svjetskoga rata i u poraću, nego su uspjele osnažiti i obnoviti populacijski prilično osiromašen kraj iz vremena protuosmanlijskih ratova (kraj 17. i početak 18. stoljeća). S druge, pak, strane, kretanje stanovništva u posljednja tri desetljeća prošloga stoljeća, kako će se vidjeti, bilo je pod dominantnim utjecajem jačanja iseljeničkih struja. Za popisno (brojčano) kretanje stanovništva Vukovarsko-srijemske županije od sredine 19. stoljeća do danas možemo reći da pretežno nosi značajke migracijskoga tipa formiranja stanovništva. Stoga je razumljivo što, prema rezultatima popisa iz 2001. godine, gotovo svaki treći stanovnik Vukovarsko-srijemske županije nije

rođen u njoj, nego je u nju doseljen iz inozemstva ili drugih područja Hrvatske.⁹

Razdoblje između 1857. i 1910.

Prema popisu iz 1857. godine, na prostoru današnje Vukovarsko-srijemske županije bilo je ukupno 86 768 stanovnika (3,98% ukupnog stanovništva Hrvatske). Do pred Prvi svjetski rat demografski rast iznosio je čak 49,5%, a stopa ukupne godišnje promjene broja stanovnika 0,93%. Pogled na izračunate indekse i stope upućuje ipak na stanovita, pa i jaka kolebanja u međupopisnoj dinamici. Prirodne prednosti kraja za naseljavanje, u uvjetima relativno rijetke naseljenosti iz postosmanlijskoga razdoblja, potaknule su u 19. stoljeću, zahvaljujući jačanju gospodarstva (napose poljoprivrede), imigraciju novoga stanovništva, pretežito iz ruralnih, agrarno prenapučenih i siromašnijih predjela Hrvatske (Dalmacija, Lika, Hrvatsko zagorje), ali također iz austrijsko-njemačkoga dijela tadašnje zajedničke države. Doseljavanje je naročito brojno bilo između 1857. i 1869. godine, što potvrđuje i stopa međupopisne promjene od 16,4% (najveća u cijelom razdoblju od 1857. do 2001.).

Osamdesetih i devedesetih godina 19. stoljeća bitno je usporen porast stanovništva, i to zbog smanjenog dolaska doseljenika,¹⁰ kao i zbog povećanog mortaliteta uslijed

⁹ Prema rezultatima popisa stanovništva iz 2001. godine, od ukupnog broja stanovnika Županije njih 111 067 ili 54,2% od rođenja živi u istome naselju, što znači da doseljenički kontingent obuhvaća 93 701 osobu ili 45,8%. Izdvojimo li iz ukupnog doseljeničkog kontingenta one koji su migrirali unutar Županije dolazimo do podatka o 60 458, uvjetno rečeno, pravih doseljenika na prostor Županije. Od njih, najveći broj doseljenika podrijetlom je iz Bosne i Hercegovine (32 423) te iz drugih hrvatskih županija (21 211). Izvor: Popis stanovništva 2001., DZSRH, Zagreb (www.dzs.hr).

¹⁰ Naime, tih godina stanovništvo iz agrarno prenapučenih i pasivnijih predjela Hrvatske u većem broju počinje iseljivati

epidemije crijevne zaraze (Wertheimer-Baletić i Akrap, 2008.). Prema popisu iz 1910. godine, Vukovarsko-srijemska županija dosegla je brojku od 129 754 stanovnika, koji su tada činili 3,75% stanovništva Hrvatske.

Razdoblje između 1910. i 1948.

Unatoč ratnim zbivanjima (1914.–1918., odnosno, 1941.–1945.), Vukovarsko-srijemska županija je u drugom izdvojenom razdoblju (1910.–1948.) ipak zabilježila relativno visok porast broja stanovnika od 17,5%, a stopa ukupne godišnje promjene iznosila je 0,46%. Demografsko širenje u tome razdoblju bilo je određeno dvama specifičnim procesima:

- demografskim gubitcima zbog svjetskih ratova, naročito egzodusom mađarskog¹¹ (nakon Prvoga) i njemačkog¹² (pred kraj Drugoga svjetskog rata i u njegovu poraću) stanovništva, kojima valja dodati visok ratni mortalitet te visoku smrtnost stanovništva uslijed epidemije španjolske gripe u Prvome svjetskom ratu i nakon njega.
- poslijeratnim agrarno-reformskim kolonizacijskim strujama¹³ kao i doseljavanjima koje je organizirala i provodila NDH u vrijeme Drugoga svjetskog rata.

Uz “potporu” poslijeratnih kompenzacijskih razdoblja povećanog nataliteta (“baby boom”), agrarno-reformske

prema prekomorskim zemljama, čime slabi unutarhrvatsko preseljavanje.

¹¹ Kao nositelji političkog, represivnog, financijskog i gospodarskog života u austro-ugarskom razdoblju, Mađari su osnutkom nove države (Kraljevstva SHS, kasnije Kraljevine Jugoslavije) izgubili povlašten položaj, što je rezultiralo njihovim brojnim iseljavanjem, naročito iz gradova, dok je u seoskim naseljima broj i udio Mađara ostao razmjerno visok. Tek ilustracije radi, navedimo da je između 1900. i 1948. godine, broj Mađara na teritoriju današnje Vukovarsko-srijemske županije smanjen za četvrtinu. Samo u Vukovaru, između 1910. i 1921. godine, broj Mađara je smanjen za 40,1% (Wertheimer-Baletić, 1993.).

¹² Premda će o razlozima i posljedicama egzodusa njemačkog stanovništva iz Vukovarsko-srijemske županije pred kraj i neposredno nakon završetka Drugoga svjetskog rata detaljnije biti govora u posebnom tematskom prilogu, radi njegove demografsko-statističke ilustracije navodimo i na ovome mjestu podatak da je između 1900. i 1948. godine broj Nijemaca u Županiji smanjen za nevjerojatnih 97,7%.

¹³ Temeljna podloga provedene kolonizacije nakon Prvoga svjetskog rata bila je prva velika agrarna reforma, kojom je eksproprijacijom “oslobođena” zemlja bila razdijeljena srpskim “solunskim dobrovoljcima”, odnosno kolonistima i mjesnim agrarnim interesentima (Laušić, 1989.). Kolonizacija nakon Drugoga svjetskog rata (1945.–1948.) provedena je na osnovi druge agrarne reforme čiju su podlogu činili privatni veleposjedi, posjedi banaka, poduzeća, crkava, nestalih vlasnika i dr. Znatna dio fonda agrarne reforme činili su upravo napušteni njemački posjedi i imanja, kojih je u tadašnjim kotarima Vukovar i Vinkovci bilo gotovo 1800, s više od 19 000 hektara najkvalitetnije i uredno obrađivane zemlje (Maticka, 1990.).

kolonizacijske struje osigurale su do 1948. godine demografski rast Županije te rast njezine relativne važnosti u ukupnom stanovništvu Hrvatske (na 4,03%). Drugim riječima, “kolonizacije su pridonijele znatnom porastu stanovništva Vukovarsko-srijemske županije, i to između dva svjetska rata, osobito nakon Drugoga svjetskog rata” (Wertheimer-Baletić i Akrap, 2008., 53). Dok su nakon Prvoga svjetskog rata doseljeničke struje ishodište uglavnom imale izvan Hrvatske (Srbija, Bosna i Hercegovina), doseljenici iz razdoblja druge agrarne reforme (1945.–1948.) bili su većinom unutar-hrvatski kolonisti (Hrvatsko zagorje, Dalmacija).

Razdoblje između 1948. i 1971.

Nakon agrarnih kolonizacija provedenih neposredno nakon Drugoga svjetskog rata, slijedile su u Vukovarsko-srijemsku županiju imigracije potaknute gospodarskim (napose industrijskim) razvojem prostora, što je od 1948. do 1971. godine rezultiralo snažnim demografskim rastom. U tih, nešto više od dvadeset godina ukupan broj stanovnika u Županiji porastao je za 42,4%, a stopa ukupne godišnje promjene iznosila je čak 1,84%. Udio stanovništva Županije u ukupnom stanovništvu Hrvatske dosegao je 1971. godine 4,91%.

Snažnom populacijskom rastu Županije pogodovale je, prije svega, industrijalizacija, započeta još 1930-ih godina (prerađivačka, prehrambena, tekstilna, obućarska, gumarska i drvna industrija), koja je zbog sve veće potrebe za radnom snagom poticala deagrarizaciju lokalnog stanovništva i njihov transfer, prvo u nepoljoprivredne djelatnosti (deagrarizacija), a potom i u gradove (deruralizacija), ali i doseljavanje mlađeg, radno i reprodukcijски vitalnog stanovništva iz manje razvijenih i agrarno-prenaseljenijih prostora, naročito iz Korduna, s Banovine, iz Bosanske Posavine, Hercegovine... Područje Vukovarsko-srijemske županije je tako 1950-ih i 1960-ih godina sve više prerastalo iz tradicionalno agrarnog (i ruralnog) u industrijsko (i urbano) područje.

Razdoblje između 1971. i 1991.

Za razliku od prethodnog razdoblja, sedamdesete i osamdesete godine prošloga stoljeća označavaju usporavanje i stagnaciju demografskog rasta. Naime, između 1971. i 1991. godine ukupan broj stanovnika Vukovarsko-srijemske županije povećan je za svega 6,5%, s tim da je stopa ukupne godišnje promjene iznosila tek 0,33%. Tako je i udio stanovništva Županije u ukupnom stanovništvu Hrvatske smanjen na 4,83%.

Razloge tom svojevrsnom demografskom zastoju valja ponajprije tražiti u slabljenju dinamike ekonomskog razvoja, koja je utjecala na pad obujma useljeničkih, ali i značajno povećanje veličine iseljeničkih struja. Procesi deagrarizacije su išli brže od otvaranja novih radnih mjesta u nepoljoprivrednim djelatnostima, pa su rasli viškovi poljoprivredne radne snage. U nemogućnosti da

sebi i svojim obiteljima osiguraju životnu egzistenciju u rodnom kraju, dio se “oslobođenog” poljoprivrednog stanovništva odlučio na iseljavanje, bilo u druge predjele Hrvatske (poglavito u velika makro-regionalna središta), bilo izvan hrvatskih državnih granica. Osim toga, na pad stope populacijskoga rasta utjecalo je i već sasvim vidljivo pogoršanje prirodnoga kretanja (približavanje prirodnom padu stanovništva), kao i jačanje procesa demografskog starenja.

Razdoblje između 1991. i 2001.

Baštineći naslijeđene, već dijelom poremećene, demografske trendove, odnose i strukture, a koje su kao “sol na otvorenu demografsku ranu” pojačane visokim demografskim gubitcima u srbijanskoj oružanoj agresiji,¹⁴ Vukovarsko-srijemska županija je u posljednjem međupopisnom razdoblju zabilježila ukupnu depopulaciju ili pad ukupnoga broja stanovnika od 11,4%, što je dovelo i do smanjenja udjela Županije u ukupnom stanovništvu Hrvatske 2001. godine na 4,61%. Štoviše, od ukupno 84 naselja Županije, porast stanovništva zabilježen je samo u 17 naselja (najveći demografski rast ostvaren je u Šiškovcima – 34,6%), jednak je ostao u jednom naselju (Donje Novo Selo), dok je pad broja stanovnika imalo čak 66 naselja Vukovarsko-srijemske županije. Najvišu stopu ukupne depopulacije imao je Berak, u kojemu je između 1991. i 2001. godine broj stanovnika prepolovljen.

Tablica 4. Promjena broja stanovnika Vukovarsko-srijemske županije 1971.–2001. godine prema kriterijima stalnog i prisutnog stanovništva

Stanovništvo	1971.	1981.	1991.	2001.
Ukupno stalno stanovništvo	217 115	224 103	231 241	204 768
Prisutno stanovništvo (u “zemlji”)	202 563	211 437	214 658	186 708
Ukupno stalno stanovništvo – apsolutna promjena	–	6988	7138	–26 473
Prisutno stanovništvo (u “zemlji”) – apsolutna promjena	–	8874	3221	–27 950
Ukupno stalno stanovništvo – relativna promjena (indeks)	–	103,2	103,2	88,6
Prisutno stanovništvo (u “zemlji”) – relativna promjena (indeks)	–	104,4	101,5	87,0

IZVOR: Kao tablice 1 i 3.

¹⁴ Veličina i struktura ukupnih demografskih ratnih gubitaka u Vukovarsko-srijemskoj županiji tijekom Domovinskog rata bit će prikazana u posebnoj tematskom prilogu.

Primjer ruralne arhitekture u Boboti

Prirodno kretanje stanovništva

Vukovarsko-srijemsku županiju ubrajamo među nisko-natalitetna područja u Republici Hrvatskoj, što svoju jasnu i nedvosmislenu potvrdu nalazi u prikazu kretanja broja živorođenih, umrlih i prirodne promjene u razdoblju od 1964. do 2007. godine. Baštineći gotovo stoljetni denatalitetni koncept u reprodukciji stanovništva (“bijela kuga” ili sistem jedinac), kao i negativne demografske posljedice svjetskih ratnih sukoba i srbijanske oružane agresije (visok ratni mortalitet, “depresirani natalitet”), iseljavanje reprodukcijjskih kontingenata, ubrzano demografsko starenje, zahvaljujući kojemu su prilično sužene predfertilne i fertilne kohorte stanovništva te modernizacijskih procesa u domeni braka i obitelji, Vukovarsko-srijemska županija bilježi sve nepovoljnije prirodno kretanje. Zbog svojih brojnih i kompleksnih, kratkoročnih i naročito dugoročnih nepovoljnih učinaka, sve skromnija biodinamika postaje i sve važniji destabilizacijski čimbenik ukupnog kretanja stanovništva, odnosno, pojave i produbljivanja ukupne depopulacije u Vukovarsko-srijemskoj županiji. S obzirom na dinamiku rodnosti i smrtnosti stanovništva nedvojbeno je da je Županija već duboko ušla u razdoblje demografske post-tranzicije,¹⁵ što – uostalom i kada je Hrvatska u pitanju – nije sukladno dosegnutoj razini njezinoga društveno-gospodarskoga razvoja.

¹⁵ Teorija demografske tranzicije pruža okvirno objašnjenje međuovisnosti razvoja stanovništva i društveno-gospodarskih procesa. U osnovi, to je zakonitost prema kojoj gospodarski razvoj prati smanjenje stopa prirodnoga kretanja; drugim riječima, proces transformacije tradicionalnog u suvremeni tip reprodukcije stanovništva – prijelaz s visokih na niske stope nataliteta, mortaliteta i prirodne promjene. Taj se prijelaz ostvaruje postupno, kroz tri (neki autori govore i o četiri) etape: pred-tranzicijsku, tranzicijsku i post-tranzicijsku, s tim da tranzicijska etapa ima i tri podetape: ranu, središnju i kasnu (Wertheimer-Baletić, 1973., 1982., 1999.).

Tablica 5. Prirodno kretanje stanovništva Vukovarsko-srijemske županije u "zemlji" u razdoblju 1964.–2007. godine

Godina	Broj živo-rođenih	Broj umrlih	Prirodna promjena	Vitalni indeks
1964.	4035	2087	1948	193,3
1965.	4333	1966	2367	220,4
1966.	4364	1880	2484	232,1
1967.	4182	2005	2177	208,6
1968.	3873	2208	1665	175,4
1969.	3680	2189	1491	168,1
1970.	3529	2032	1497	173,7
1971.	3357	2009	1348	167,1
1972.	3444	2157	1287	159,7
1973.	3342	2070	1272	161,4
1974.	3291	2041	1250	161,2
1975.	3351	1969	1382	170,2
1976.	3343	1992	1351	167,8
1977.	3133	1914	1219	163,7
1978.	3117	2090	1027	149,1
1979.	3209	2058	1151	155,9
1980.	3299	2138	1161	154,3
1981.	3231	2118	1113	152,5
1982.	3334	2324	1010	143,5
1983.	3340	2486	854	134,4
1984.	3313	2346	967	141,2
1985.	3322	2328	994	142,7
1986.	3167	2281	886	138,8
1987.	3247	2293	954	141,6
1988.	3014	2346	668	128,5
1989.	3035	2380	655	127,5
1990.	2888	2436	452	118,6
1991.*	2243	2617	-374	85,7
1992.*	1681	1751	-70	96,0
1993.*	2000	1658	342	120,6
1994.*	2019	1635	384	123,5
1995.*	2015	1646	369	122,4
1996.*	2082	1675	407	124,4
1997.*	2330	1797	533	129,7
1998.	2323	2166	157	107,2
1999.	2279	2313	-34	98,5
2000.	2130	2261	-131	94,2
2001.	2084	2136	-52	97,6
2002.	1946	2250	-304	86,5
2003.	1901	2249	-348	84,5
2004.	1971	2180	-209	90,4
2005.	2052	2333	-281	88,0
2006.	1950	2242	-292	87,0
2007.	1942	2293	-351	84,7

* Za godine 1991.–1997. podatci vitalne statistike odnose se samo na prognano stanovništvo kao i na stanovništvo koje je živjelo u neokupiranim naseljima u Županiji i ne uključuju naknadno uvrštene u matice umrlih.

IZVOR: Vitalna statistika Republike Hrvatske, Tablogrami po naseljima, DZSRH, Zagreb.

Službeni rezultati hrvatske vitalne statistike¹⁶ za razdoblje od 1964. do 2007. godine više nego jasno upućuju na padajuću demoreprodukciju u Vukovarsko-srijemskoj županiji (tablica 5). Potonje možda najbolje ilustriraju zbirni podatci po međupopisnim razdobljima.

Kretanje broja živorođenih

Kroz cjelokupno analizirano razdoblje kretanje broja živorođenih u Vukovarsko-srijemskoj županiji je neujednačeno, ali s jasnom tendencijom pada. Prosječno se godišnje u razdoblju 1964.–1970. godine u Županiji rađalo 3999 djece, s maksimumom koji je dosegnut 1966. godine, kada su rođena 4364 djeteta, najviše u cijelom promatranom razdoblju do 2007. godine.¹⁷

U sljedećem međupopisnom razdoblju (1971.–1980.) rađalo se prosječno godišnje 3289 djece, što ukazuje na pad u odnosu na prethodno razdoblje od čak -17,8%. Ovo je razdoblje relativno ujednačene rodnosti, s minimumom od 3117 rođenih 1978. i maksimumom od 3444 živorođena djeteta 1972. godine.

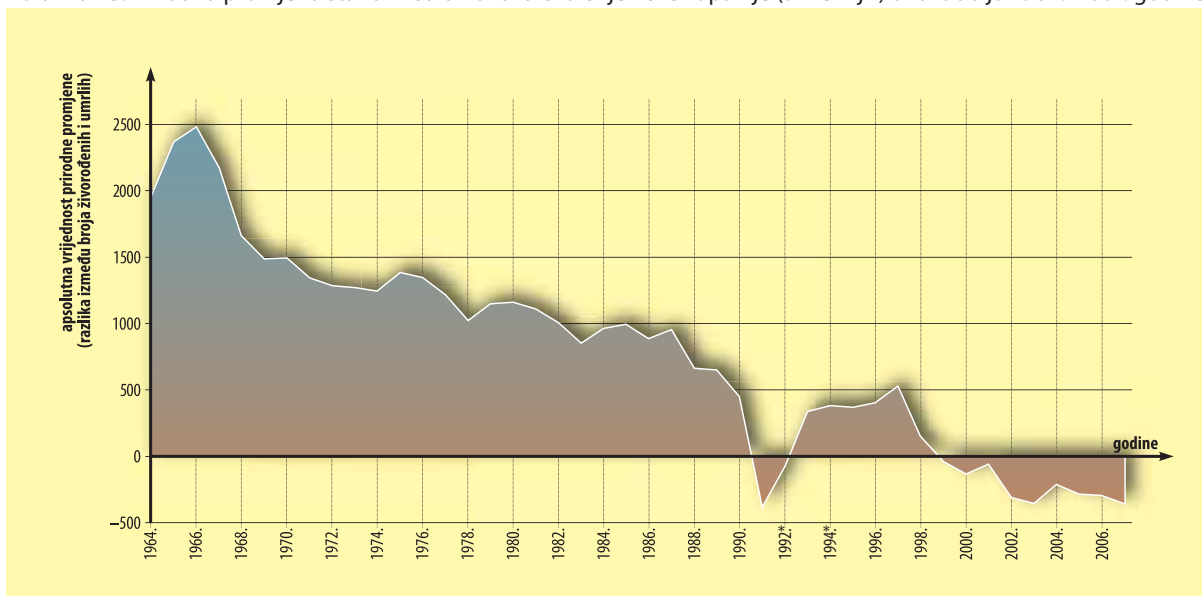
Između 1981. i 1990. godine prosječno se godišnje u Vukovarsko-srijemskoj županiji rađalo 3189 djece, što je za 3,0% manje nego u prethodnom desetogodišnjem periodu. Godišnji maksimum je zabilježen 1983. (3340), a minimum 1990. godine (2888), kada je po prvi put godišnja rodnost pala ispod 3000 živorođene djece.

Premda necjeloviti i podatci za razdoblje 1991.–2000. godine zorno upućuju na daljnju redukciju nataliteta. Naime, u tom je periodu prosječan godišnji broj rođene djece iznosio 2110, što u odnosu na prethodno razdoblje predstavlja pad od -33,8%, a u odnosu na razdoblje

¹⁶ Radi boljeg razumijevanja podataka vitalne statistike koji su izneseni u ovom prilogu valja, metodološki gledano, voditi računa o dvije stvari. Prvo, podatci se odnose na živorođenu djecu i umrle osobe prema koncepciji prisutnog stanovništva (u "zemlji"), što znači da za navedeno razdoblje ne obuhvaćaju rođene i umrle izvan Hrvatske (hrvatske građane u inozemstvu). Drugo, za ratne i za godine okupacije (1991.–1995.) hrvatska vitalna statistika ne raspolaze ukupnim, nego samo parcijalnim pokazateljima koji se odnose isključivo na rodnost i smrtnost prognanog stanovništva kao i stanovništva koje je u ratnom razdoblju živjelo u neokupiranim naseljima u Županiji. Tek se u novije vrijeme u ukupan mortalitet za ratne godine uključuju i osobe naknadno uvrštene u matice umrlih (primjerice, ekshumirani iz masovnih i pojedinačnih grobnica i sl.).

¹⁷ U prethodnim poglavljima upozoreno je na činjenicu da je Vukovarsko-srijemska županija bila iznimno atraktivan useljenički prostor, ne samo kada su u pitanju agrarno-reformске kolonizacijske struje u drugoj polovici 1940-ih godina, nego i useljeničke struje radne snage 1950-ih i prve polovice 1960-ih godina, koje su se, privučene ubrzanom industrijalizacijom, jednostavno prelijevale u ovaj prostor. Okosnicu tih useljeničkih struja iz visoko-natalitetnih područja (napose iz Bosne i Hercegovine) činilo je mlado, sa stajališta reprodukcije, iznimno vitalno stanovništvo, što se, dakako, pozitivno odrazilo i na obujam nataliteta.

Grafikon 3. Prirodna promjena stanovništva Vukovarsko-srijemske županije (u "zemlji") u razdoblju 1964.–2007. godine

1964.–1970. godine smanjenje od čak –47,2%. Najmanje djece rođeno je 1992. (1681), a najveći broj 1997. godine (2330).

Konačno, tijekom posljednjih sedam analiziranih godina (2000.–2007.), prosječan godišnji broj živorođene djece u Vukovarsko-srijemskoj županiji pao je ispod 2000 (iznosio je 1978), s minimumom rađanja 2003. (1901) i maksimumom 2001. godine (2084). Usporedimo li prvu i posljednju godinu u promatranom nizu (1964.–2007.), vidimo da je broj živorođene djece u Županiji više nego prepolovljen (smanjen sa 4035 na 1942 ili za 51,9%).

Prvo ključno razdoblje u redukciji nataliteta u Vukovarsko-srijemskoj županiji nastupa koncem 1960-ih i početkom 1970-ih godina, kada se natalitet strmoglavo ruši, s gotovo 4500 na svega nešto više od 3200 živorođene djece godišnje. Sredinom 1970-ih i 1980-ih godina, unatoč određenim kolebanjima, dolazi do usporavanja redukcije rodosti, što povežujemo uz činjenicu da se tih godina u fertilnom razdoblju svojega života nalaze nešto brojniji kontingenti stanovništva (napose žena) rođeni u kompenzacijskom ("baby boom") razdoblju nakon Drugoga svjetskog rata. Drugo bitno razdoblje u snižavanju rodosti nastupa početkom 1990-ih godina i, zapravo, traje do danas. Neovisno o činjenici da ne raspolažemo cjelovitim podacima za ratno vrijeme, prezentirani pokazatelji nesumnjivo indiciraju tendenciju relativno uravnotežene, ali i sve skromnije demoreprodukcije. Kratkotrajni oporavak nataliteta koncem 1990-ih godina možemo objasniti tek fragmentarnim utjecajem poslijeratnog razdoblja povećanog rađanja, koji zbog ekonomske i socijalne krize nije zaživio u punom smislu te riječi, te činjenicom da su se tada u najplodnijem razdoblju života nalazile generacije žena

rođene 1970-ih i početkom 1980-ih godina, u periodu nešto postojanijeg nataliteta.

Kretanje broja umrlih

Za razliku od rodosti, kretanje smrtnosti stanovništva u Vukovarsko-srijemskoj županiji u tematiziranom razdoblju ne pokazuje toliko skokovita obilježja, s iznimkom prve polovice 1990-ih i to – kako je već istaknuto – zbog necjelovitosti podataka vitalne statistike. Drugim riječima, kretanje broja umrlih je ravnomjernije, ali, također, s općim trendom porasta, napose tijekom druge polovice 1980-ih i prve polovice 2000-ih godina. Relativnu ujednačenost kretanja smrtnosti donekle potvrđuje i prosječan godišnji broj umrlih prema izdvojenim razdobljima. Tako su između 1964. i 1970. prosječno godišnje umirale 2052 osobe, između 1971. i 1980. 2044 osobe, između 1981. i 1990. 2334 stanovnika, između 1991. i 2000. 1952 osobe te između 2000. i 2007. godine 2240 stanovnika Županije. Godišnji maksimum smrtnosti dosegnut je, razumljivo i očekivano, 1991. (2617), a minimum 1994. godine (1635).

Osnovna demografska determinanta postupnog i blagog porasta obujma mortaliteta u Vukovarsko-srijemskoj županiji jest demografsko starenje. Povećanjem broja starog stanovništva povećava se i broj osoba s većim rizikom smrti, što najprije utječe na porast specifičnog mortaliteta starijih skupina, a onda i općeg mortaliteta ukupne populacije u Županiji. To je i očekivani proces s obzirom na dosadašnje tendencije u kretanju i razvoju stanovništva Vukovarsko-srijemske županije. U narednim se godinama može očekivati daljnji blagi rast mortaliteta jer u stariju životnu dob polako pristižu brojniji naraštaji rođeni u "baby boom" razdoblju ili doseljeni nakon Drugoga svjetskog rata.

Tablica 6. Radna tablica za izračun salda migracije stanovništva Vukovarsko-srijemske županije u razdoblju 1971.–2001. godine (prema koncepciji prisutnog stanovništva ili stanovništva u "zemlji")

Godina	Stanovništvo u "zemlji"	Prirodna promjena između dva popisa		Očekivani broj stanovnika na temelju prirodne promjene	Neto migracijski saldo	
		Apsolutna	Relativna		Apsolutni	Relativni
1971.	202 563	—	—	—	—	—
1981.	211 437	12 389	6,1	214 952	-3515	-1,7
1991.	214 658	8181	3,9	219 618	-4960	-2,3
2001.	186 708	1677	0,8	216 335	-29 627	-13,8

IZVOR: Tablice 3 i 5.

Prirodna promjena

Naprijed opisano kretanje rodosti i smrtnosti odrazilo se, dakako, i na odgovarajući trend prirodne promjene. Već prvi pogled na podatke i njihovu grafičku prezentaciju navodi nas na zaključak o postupnom i gotovo kontinuiranom razvoju prirodne depopulacije, kao drugog globalnog depopulacijskog procesa u Vukovarsko-srijemskoj županiji. Dok je u prvih sedam godina tematiziranog razdoblja (1964.–1970.) prosječan godišnji prirodni prirast iznosio 1947 stanovnika, a ukupan 13 629, dole je u posljednjih sedam godina (2001.–2007.) "višak" umrlih nad rođenom djecom (prirodni pad) iznosio prosječno godišnje 262 osobe, a ukupno -1837 stanovnika. Prirodna depopulacija je kontinuirana od 1999. godine, s tim da treba istaknuti kako je zbog necjelovitosti podataka ali i demografskih gubitaka u domeni ratnoga mortaliteta i "depresiranog" nataliteta, evidentirana i 1991., odnosno 1992. godine.

Ukupno je od 1999. do 2007. godine u Vukovarsko-srijemskoj županiji prirodni pad iznosio 2002 stanovnika, što znači da je samo u tom razdoblju prirodnim putem "izgubljeno" naselje veličine, primjerice, Tovarnika, Andrijaševaca ili Štitara.

Padajuću reprodukciju stanovništva u Vukovarsko-srijemskoj županiji indicira i kretanje vitalnoga indeksa.¹⁸ On je za razdoblje 1964.–1970. prosječno godišnje iznosio 194,9, u razdoblju 1971.–1980. 160,9, u razdoblju 1981.–1990. 136,6, u razdoblju 1991.–2000. 108,1 te u razdoblju 2001.–2007. godine svega 88,3; najviši je zabilježen 1966. (232,1), kada je broj živorođenih više nego dvostruko nadmašio broj umrlih, a najniži 2003. godine (84,5).

Mehaničko kretanje stanovništva

U dijelu priloga u kojemu je prikazano popisno kretanje stanovništva Vukovarsko-srijemske županije istaknuto je, među ostalim, da je u posljednja dva prijeratna međupopisna razdoblja (1971.–1981. i 1981.–1991.) došlo

¹⁸ Vitalni indeks označava broj živorođenih na 100 umrlih stanovnika.

do usporavanja stopa demografskog rasta, kao izravne posljedice redukcije u prirodnom kretanju (što je pokazano u prethodnom poglavlju) te jačanja emigracijske komponente u mehaničkom kretanju stanovništva. S obzirom na to da hrvatska statistika ne raspolaže registrom stanovništva, onda se veličina migracijskog kontingenta treba procijeniti primjenom vitalno-statističke metode, odnosno, komparacijom popisnog i prirodnog kretanja stanovništva kako bi se izračunao saldo neto migracije (aproksimativna razlika između broja doseljenih i iseljenih).

Uporabom navedene metode utvrdili smo (zapravo potvrdili) prevladavajuće emigracijske (egzodusne) karakteristike u mehaničkom i depopulacijske u ukupnom kretanju stanovništva Vukovarsko-srijemske županije (tablica 6). Za sva tri tematizirana međupopisna razdoblja utvrđen je, prema koncepciji prisutnog stanovništva, negativan neto migracijski saldo ("višak" odseljenih nad doseljenima), i to za razdoblje 1971.–1981. od -3515 stanovnika, za razdoblje 1981.–1991. od -4960 osoba te za razdoblje 1991.–2001. godine od -29 627 stanovnika. Pritom za ovo posljednje međupopisje valja, dakako, voditi računa i o necjelovitosti podataka vitalne statistike za ratne godine.

Ukupno je u analiziranih trideset godina (1971.–2001.) neto migracijski saldo u Županiji iznosio -38 192 osobe. Budući da je u istom razdoblju prirodna promjena bila pozitivna (22 247), a popisna negativna (-15 855), nedvojbeno je da iseljavanjem Vukovarsko-srijemska županija nije "izgubila" samo cijeli prirodni prirast nego i znatan dio svoje demografske osnove.

Sastav stanovništva prema spolu i dobi

Struktura stanovništva prema spolu i dobi najvažnija je demografska (biološka) struktura, jer predstavlja demografski okvir za formiranje reprodukcijskog i radno aktivnog potencijala neke populacije. Ujedno, ona je i dugoročna determinanta prirodnog, mehaničkog i ukupnog kretanja stanovništva. Budući da je razvoj dobno-spolnog sastava pod izravnim utjecajem brojnih demograf-

skih i nedemografskih činitelja, naročito visine fertiliteta/nataliteta i mortaliteta te migracija, u njezinoj se slici, zapravo, zrcale prošli, ali i relativno se lako mogu predvidjeti i budući smjerovi i procesi u kretanju i razvoju stanovništva.

Tablica 7. Odabrani pokazatelji strukture stanovništva Vukovarsko-srijemske županije prema spolu i dobi 1971. i 2001. godine

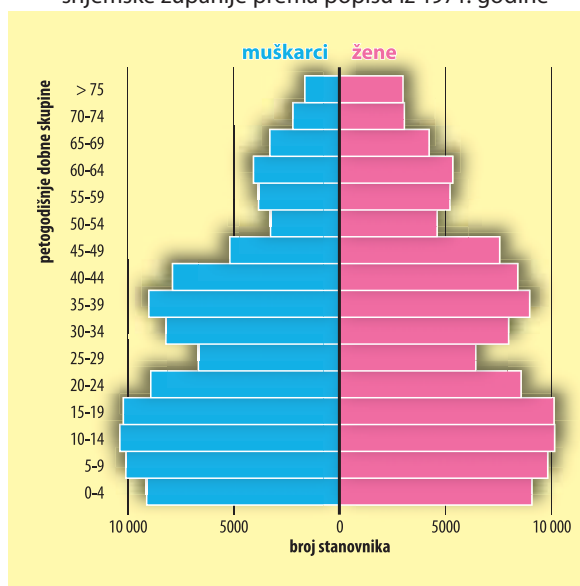
Pokazatelji	1971.	2001.
Koeficijent mladosti	36,3	26,4
Koeficijent starosti	12,3	20,2
Indeks starenja	34,0	76,5
Koeficijent feminiteta	108,6	107,9
Predfertilni kontingent ženskog stanovništva (%)	25,7	18,2
Fertilni konting. ženskog stan. (%)	51,4	46,5
Postfertilni kontingent ženskog stanovništva (%)	22,5	34,8
Predradni kontingent (%)	27,0	19,4
Radni kontingent (%)	64,6	61,5
Postradni kontingent (%)	8,0	14,4
Koeficijent ukupne dobne ovisnosti	54,2	51,1
Koeficijent dobne ovisnosti mladih	41,8	29,2
Koeficijent dobne ovisnosti starih	12,4	21,9

IZVOR: Popis stanovništva 1971., *Stanovništvo, Pol i starost, Rezultati po naseljima i opštinama*, Knjiga VIII., SZS, Beograd, 1973.; Popis stanovništva 2001., DZSRH, Zagreb (www.dzs.hr).

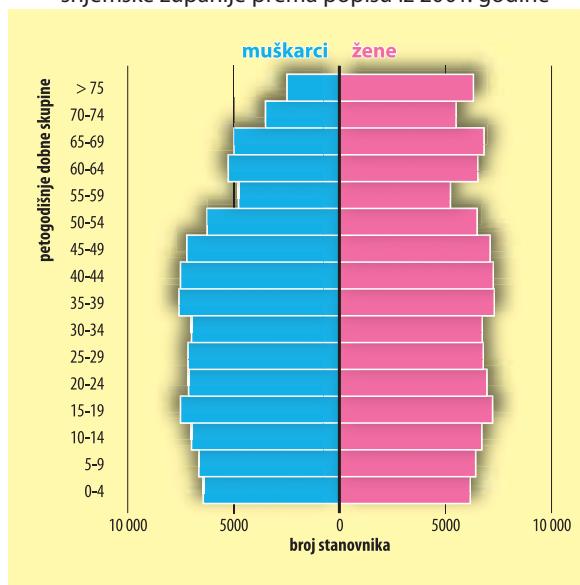
Već prvi pogled na prezentirane podatke (tablica 7) kao i njihovu grafičku vizualizaciju, pokazuje da se u proteklih trideset promatranih godina (1971.–2001.) znakovito, a u pojedinim aspektima i znatno pogoršao dobni sastav stanovništva Vukovarsko-srijemske županije. Očito je da je dominantan proces u razvoju dobno-spolne strukture demografsko starenje. Ono se vrlo jasno indicira već na temelju najjednostavnijih demografskih indikatora, poput koeficijenata mladosti i starosti te indeksa starenja, kao i preko komparativne raščlambe piramida starosti za 1971. i 2001. godinu.

U analiziranom je razdoblju smanjen koeficijent mladosti (sa 36,3 na 26,4), dok su porast zabilježili koeficijent starosti (sa 12,3 na 20,2) i indeks starenja (sa 34,0 na 76,5). Drugim riječima, u Vukovarsko-srijemskoj županiji samo je nešto više od četvrtine stanovništva do 19. godine života, a čak petina populacije starija je od 60 godina. Iskazana vrijednost indeksa starenja (76,5) pokazuje, doduše, da je prema popisu iz 2001. godine stanovništvo Vukovarsko-srijemske županije u prosjeku znatno mlađe od stanovništva Hrvatske (indeks starenja 90,7), ali da je i ono već duboko u procesu starenja, jer je indeks starenja i u toj županiji već znatno premašio graničnu vrijednost (40,0) koja prema demografskoj teoriji dijeli mladu od stare populacije. U tom kontekstu posebno zabrinjava podatak da je između 1971. i 2001. godine, iako je ukupno stanovništvo Županije u tom razdoblju depopuliralo

Grafikon 4. Piramida starosti stanovništva Vukovarsko-srijemske županije prema popisu iz 1971. godine

Grafikon 5. Piramida starosti stanovništva Vukovarsko-srijemske županije prema popisu iz 2001. godine

za 5,7%, apsolutni broj mladih smanjen za 31,5%, a broj starih povećan za signifikantnih 54,3%!

Uz ukupno stanovništvo Županije, proces demografskog starenja zahvatio je i funkcionalne dobne skupine, napose kontingente stanovništva prema fertilitetu i radnoj sposobnosti, što će se – dugoročno gledano – nepovoljno odraziti na demo-reprodukciju (razinu nataliteta) te na formiranje radne snage, kao ključne pretpostavke gospodarskog napretka kraja.

Sa stajališta reprodukcije zabrinjava podatak da je, prema popisu iz 2001. godine, samo 18,2% ukupnog ženskog stanovništva Vukovarsko-srijemske županije u

Vinkovci

predfertilnoj i manje od polovice (46,5%) u fertilnoj dobi (reprodukcijski najpovoljnijoj, između 15. i 49. godine), dok je u postfertilnom kontingentu (dakle, izvan reprodukcije) bilo čak 34,8% žena Županije. Premda je između 1971. i 2001. godine ukupan broj žena u Vukovarsko-srijemskoj županiji smanjen za 5,9%, broj žena u predfertilnom kontingentu depopulirao je za 33,4%, u fertilnom je pao za 14,9%, dok je u postfertilnom kontingentu povećan za čak 45,3%!

Demografski okvir za formiranje radno aktivnog stanovništva (radne snage) također je sve nepovoljniji. Naime, između 1971. i 2001. godine broj stanovnika u predradnoj dobi (do 14. godine života) smanjen je za 32,2%, broj stanovnika u radnoj dobi (od 15. do 64. godine starosti) smanjen za 10,2%, a broj stanovnika u postradnoj dobi (stariji od 65. godine života) povećan za 69,9%. Ovako diferencirano kretanje determiniralo je i odgovarajuće promjene udjela navedenih kontingenata stanovništva u ukupnom stanovništvu Županije, i to tako da je udio osoba u predradnoj dobi smanjen sa 27,0% na 19,4%, u radnoj dobi sa 64,6% na 61,5%, a udio stanovništva u postradnoj dobi povećan je sa 8,0% na 14,4%. Budući da se 90% obujma radne snage formira iz radno sposobnog stanovništva, a on – kao što je rečeno – pokazuje izraziti regres, predvidiv je manjak radne snage u skoroj budućnosti. To više, jer će za deset do petnaest godina radno sposobnu, a time i radno aktivnu dob napustiti brojniji naraštaji rođeni u poslijeratnom kompenzacijskom razdoblju povećanog nataliteta nakon Drugoga svjetskog rata, a neće biti zamijenjeni novim naraštajima iz raz-

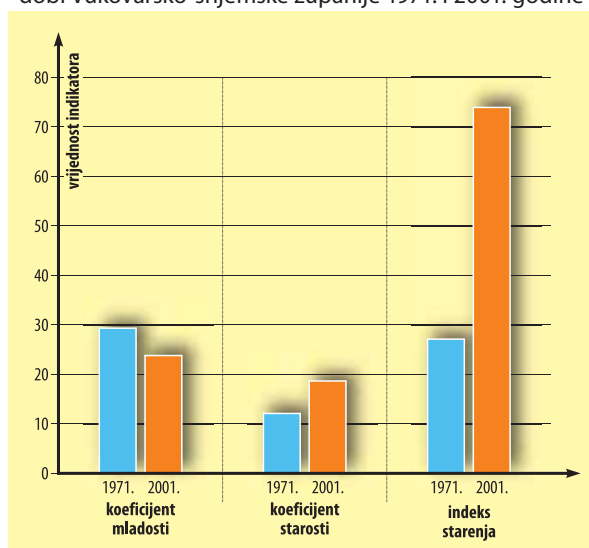
doblja vrlo niskog nataliteta krajem 1980-ih i početkom 1990-ih godina.

Odmakao proces demografskog starenja, kao i ostarjelost ukupnog stanovništva Vukovarsko-srijemske županije ilustriraju i podatci na razini naselja. Naime, prema rezultatima popisa iz 2001. godine, čak 32 naselja¹⁹ u Županiji (38,1% svih naselja) imala su indeks starenja veći od 100, što znači da je u njima staračko stanovništvo brojem i udjelom nadmašilo mlado. Također, nijedno naselje u Županiji više nema indeks starenja manji od 40, dok je u samo pet naselja (Grabovo, Rokovci, Šiškovci, Ivankovo i Vođinci) on bio u rasponu od 40 do 50.

Strukturu stanovništva Vukovarsko-srijemske županije prema spolu karakterizira prevlast ženskog stanovništva, poglavito u starijim dobnim skupinama. Posljedica je to uzajamnog djelovanja više činitelja spolne strukture, među kojima posebno mjesto zauzimaju migracije te bitno veći ratni mortalitet muškog stanovništva u vrijeme Prvoga i Drugoga svjetskog rata. Međutim usporedba koeficijenata feminiteta 1971. i 2001. godine (smanjenje sa 108,6 na 107,9) pokazuje da je spolna struktura ujednačena, što je implicirano sve većim približavanjem vrhu dobne piramide onih skupina u kojima je bila za-

¹⁹ Riječ je o naseljima: Mohovo, Šarengrad, Sotin, Vukovar, Petrovci, Đurići, Račinovci, Lovas, Opatovac, Gaboš, Karadžičevo, Markušica, Ostrovo, Podrinje, Negoslavci, Banovci (najveći – 238,2), Podgrađe, Vinkovački Banovci, Orolik, Srijemske Laze, Berak, Bokšić, Čakovci, Mikluševci, Tompojevci, Korog, Bobota, Bršadin, Ludvinci, Pačetin, Trpinja i Vera.

Grafikon 6. Osnovni pokazatelji sastava stanovništva po dobi Vukovarsko-srijemske županije 1971. i 2001. godine

bilježenja izraženija većina ženskog nad muškim stanovništvom, ali i diferencijalnim natalitetom po spolu, jer je statistički dokazano da se rađa približno 6% više muške djece. Svojevrsno uravnoteženje spolnog sastava stanovništva uobičajeno je u svim europskim zemljama nakon Drugoga svjetskog rata, pa tako i u Hrvatskoj. Međutim, analiza specifičnih koeficijenata feminiteta prema funkcionalnim dobnim skupinama upućuje na znatnu spolnu neravnotežu, koja se ponajviše ogleda u manjku žena u najmlađim dobnim skupinama (zbog diferencijalnog nataliteta po spolu), višku muškaraca u fertilnoj i zreloj dobi (zbog diferencijalnog ratnog mortaliteta i selektivnih migracija prema spolu) te izrazitoj većini ženskog stanovništva u starijim dobnim kohortama (zbog diferencijalnog mortaliteta po spolu).

Sastav stanovništva prema ekonomskoj aktivnosti

Demografski, društveni i gospodarski razvoj nekog područja u stalnoj su i vrlo uskoj interakciji i međuovisnosti, koja se možda najbolje vidi kroz ekonomsku strukturu stanovništva, jer se u njoj najizrazitije i izravno očituje veza između dinamike društveno-gospodarskoga razvoja i demografskih procesa, odnosa i struktura. Najjednostavniji, no ujedno i vrlo precizan pokazatelj te povezanosti jest sastav stanovništva prema ekonomskoj aktivnosti,²⁰ jer veća ekonomska aktivnost stanovništva

²⁰ Prema ekonomskoj aktivnosti, ukupno se stanovništvo dijeli u dvije osnovne skupine: *ekonomski aktivno stanovništvo* (radna snaga) i *ekonomski neaktivno stanovništvo*, koje čine dvije kategorije: *osobe s osobnim prihodom* (najvećim dijelom je riječ o umirovljeničkoj populaciji) i *uzdržavano stanovništvo*

nekog prostora indicira i njegovu jaču i složeniju ekonomsku aktivnost, ali i *vice versa* (Wertheimer-Baletić, 1999.). Također, promjena u odnosu između aktivnog i neaktivnog stanovništva upozorava na odgovarajuće promjene u smjeru i intenzitetu gospodarskoga razvoja, a također na promjene u demografskim kretanjima. Konačno, “poznavanje stanja i tendencija u promjenama sastava stanovništva prema ekonomskoj aktivnosti nezaobilazno je pri usmjeravanju tekućega i predvidivoga gospodarskog i socijalnog razvoja” (Wertheimer-Baletić i Akrap, 2008., 64).

Tablica 8. Stanovništvo Vukovarsko-srijemske županije prema ekonomskoj aktivnosti 1971., 1991. i 2001. godine

Kategorije ekonomske aktivnosti	1971.	1991.	2001.	Indeks promjene (1971.–2001.)
Broj stanovnika	202 563	214 658	204 768	101,1
Aktivno stanovništvo	76 872	89 542	82 798	107,7
Opća stopa aktivnosti	37,9	41,7	40,4	—
Osobe s osobnim prihodom	14 696	32 026	42 287	287,7
%	7,3	14,9	23,6	—
Uzdržavano stanovništvo	111 032	93 090	73 683	66,4
%	54,8	43,4	36,0	—

IZVOR: Popis stanovništva 1971. i 1981., *Stanovništvo po zajednicama općina i općinama*, Dokumentacija 569, RZSSRH, Zagreb, 1989.; Popis stanovništva 1991., *Stanovništvo u zemlji i inozemstvu*, Dokumentacija 991, DZSRH, Zagreb, 1996.; Popis stanovništva 2001., DZSRH, Zagreb (www.dzs.hr).

U analiziranom je razdoblju (1971.–2001.) povećan broj aktivnog stanovništva za 7,7%, a opća stopa aktivnosti (udio aktivnog u ukupnom stanovništvu) sa 37,9 na 40,4.²¹ Istodobno, povećan je broj (za 187,7%) i udio kategorije osoba s osobnim prihodom (sa 7,3% na 23,6%). Jedino je uzdržavano stanovništvo u promatranom razdoblju smanjeno, i to za 33,6%, a udio sa 54,8% na 36,0% ukupnog stanovništva Vukovarsko-srijemske županije. Iz tih je podataka (tablica 8) očito da je struktura stanovništva Županije prema ekonomskoj aktivnosti u proteklih tridesetak godina doživjela bitne promjene. One su rezultat dviju skupina čimbenika:

(1) *demografskih* – ubrzano je demografsko starenje pa su sve brojnije dobne skupine iznad 60. ili 65. godine života

(većinu te kategorije čine djeca u predškolskoj i školskoj dobi). Ekonomski aktivno stanovništvo obuhvaća, pojednostavljeno rečeno, sve zaposlene osobe, nezaposlene osobe koje su prijavljene u Zavodu za zapošljavanje, osobe koje prvi put traže posao te zaposlene osobe koje su privremeno prekinule rad radi odlaska na odsluženje zatvorske kazne, vojnoga roka ili liječenja.

²¹ Zbog promijenjene metodologije, nije moguće precizno usporediti strukturu stanovništva prema ekonomskoj aktivnosti po pojedinim popisima.

Vukovar

kada ekonomska aktivnost uglavnom prestaje, a povećava se priljev osoba u umirovljeničku dob. Osim toga, u posljednja dva do tri desetljeća znatno je smanjen migracijski priljev gospodarski aktivnog stanovništva, a gotovo kontinuiran pad nataliteta ne osigurava dovoljan priljev mladog stanovništva u radno sposobnu, a time i u radno aktivnu dob. Premda opća stopa aktivnosti između 1971. i 2001. godine pokazuje – kako je navedeno – trend porasta, već tijekom posljednjega međupopisnoga razdoblja (1991.–2001.) ona je smanjena (sa 41,7 na 40,4). To upućuje na zaključak da je prosječna radna angažiranost stanovništva u Vukovarsko-srijemskoj županiji ipak u padu (Živić, 2006.). Zadržavanje razmjerno visokog udjela aktivnog u ukupnom stanovništvu nije posljedica intenzivnog ekonomskog razvoja, nego činjenice da se u gornjoj trećini radno aktivnog stanovništva (stariji od 50. ili 55. godine života) još uvijek nalaze brojniji naraštaji rođeni nakon Drugoga svjetskog rata. Kada ti naraštaji za desetak godina počnu “napuštati” radno sposobnu i radno aktivnu dob, predvidivo je daljnje smanjenje obujma radne snage i opće stope ekonomske aktivnosti. Osim toga, Vukovarsko-srijemska županija još uvijek ima relativno visok broj i udio poljoprivrednog stanovništva, a poznato je da ono ima višu stopu ekonomske aktivnosti od nepoljoprivrednog stanovništva. Također, redukcija nataliteta dovela je do uistinu zabrinjavajućeg pada obujma i udjela uzdržavanog stanovništva, koji tako gubi svoju temeljnu demografsku funkciju svojevrsnog izvora za popunjavanje i formiranje reproduktivnih i ekonomskih ljudskih resursa Vukovarsko-srijemske županije.

(2) *društveno – ekonomskih* – više od petine stanovništva Vukovarsko-srijemske županije čine umirovljenici, kao i primatelji socijalne i drugih oblika pomoći. Snažan po-

rast ovih kategorija ekonomski neaktivnog stanovništva Županije rezultat je uzajamnog djelovanja posljedica srbijanske agresije ali i teškoga gospodarskog i društveno-političkog naslijeđa iz razdoblja socijalističke Jugoslavije. Naime, dio porasta broja i udjela osoba s osobnim prihodom određen je ranjavanjima i odlascima sudionika i stradalnika rata u vojne i invalidske mirovine prije navršene gornje granice radne dobi. Ali, dio stanovništva iskoristio je i institut dokupa staža (koji se primjenjuje već od sredine 1980-ih godina), pa je zbog gospodarskih poteškoća, stečajeva i likvidacija tvrtki, otišao u prijevremenu mirovinu. Drugim riječima, u Vukovarsko-srijemskoj županiji na 100 radno aktivnih stanovnika dolazi, pojednostavljeno rečeno, već više od 50 osoba u mirovini. Riječ je o vrlo nepovoljnom odnosu (koji teži prerasti u odnos: jedan radnik – jedan umirovljenik) koji generira znatne društvene i gospodarske poremećaje. Sredstva koja bi se mogla iskoristiti u gospodarstvu, moraju se preusmjeravati u mirovinske, socijalne i zdravstvene fondove za zbrinjavanje njihovih sve brojnijih korisnika.

Procesi deagrarizacije

Osim prethodno iznesenih promjena u ukupnoj ekonomskoj aktivnosti stanovništva, za ocjenu stupnja i dosegnete razine društveno-gospodarske preobrazbe Vukovarsko-srijemske županije jedan od bitnih pokazatelja jest kretanje broja i udjela poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu. Smatra se da ključna promjena u ekonomskoj strukturi stanovništva i jest promjena koja nastaje u raspodjeli ukupnog i aktivnog stanovništva između poljoprivrednih i nepoljoprivrednih djelatnosti (Werthei-

mer-Baletić, 1978.). Smanjenje poljoprivrednog stanovništva²² opća je pojava u razvoju društva prema tzv. tercijarnim društvima, pa njegova prisutnost u ovoj županiji ne iznenađuje, imamo li pritom na umu činjenicu i da je istraživani prostor dugo vremena bio tipičan agrarno-ruralni kraj, koji je u razdoblju snažne industrijalizacije i deagrarizacije doživio društveno-ekonomsku preobrazbu. Izraziti pad broja (za 77,2%) i udjela (sa 38,8% na 9,4%) poljoprivrednog²³ u ukupnom stanovništvu zabilježila je Vukovarsko-srijemska županija u razdoblju 1971.–2001. godine (tablica 9). Naime, brz razvoj nepoljoprivrednih djelatnosti pod utjecajem snažne industrijalizacije uvjetovao je intenzivan i kontinuiran prijelaz stanovništva iz poljoprivrednih u nepoljoprivredne djelatnosti. Viškovi poljoprivrednog stanovništva (nastali i neodgovarajućim odnosom društva prema ovoj važnoj gospodarskoj grani u ravničarskom prostoru Hrvatske, čemu treba svakako pribrojiti i dvije velike agrarne reforme, koje nisu riješile socijalne probleme mjesnog stanovništva, već su ih naprotiv još više produbile) vrlo brzo su prešli, u potrazi za radnim mjestima, u nepoljoprivredne, pretežno industrijske djelatnosti Županije. Uz to, treba spomenuti i iseljavanje stanovništva u posljednja tri desetljeća, koje je za sobom povuklo i određeni broj poljoprivrednog stanovništva kraja. Potonjem treba dodati razmjerno nepovoljnu agrarnu strukturu, odnosno rascjepkanost posjeda,²⁴ zaostajanje poljoprivrednog dohotka, nepovoljan socijalni položaj poljoprivrednika te psihološko nezadovoljstvo položajem na selu. Valja, međutim, istaknuti da je unatoč brzom napuštanju poljoprivrede kao djelatnosti, Vukovarsko-srijemska županija zadržala znatno viši udio poljoprivrednog stanovništva u odnosu prema hrvatskom prosjeku (5,5%), što na određeni način ipak dokazuje da snažniji razvoj industrije zaobilazi tradicionalna agrarna područja (Vresk, 1988.).

²² Smanjenje poljoprivrednog stanovništva ili deagrarizacija je kontinuirani proces trajnog napuštanja poljoprivredne djelatnosti, često praćen napuštanjem sela, odnosno preseljavanjem u gradska ili prigradska naselja.

²³ Valja na ovome mjestu istaknuti da zbog različitih popisnih definicija poljoprivrednog stanovništva u popisima 1971., 1991. i 2001. godine, kao i različitog obuhvata popisnog ukupnog stanovništva, nije moguća precizna usporedba rezultata tih popisa.

²⁴ Prema popisu poljoprivrede iz 2003. godine, na području Vukovarsko-srijemske županije zemlju je imalo 26 316 kućanstava. Od toga broja najviše kućanstava (6321 ili 24,0%) ulazilo je u skupinu do samo 0,10 hektara površine. Do 1,0 hektara površine zemljišta imalo je čak 61,3% kućanstava, ali se u njihovom posjedu nalazilo tek 4,3% ukupno raspoloživog zemljišta u Županiji. Od 1,01 do 5,00 hektara posjedovalo je 21,3% kućanstava sa 15,2% ukupnog zemljišta. Više od 10,00 hektara površine zemljišnog posjeda imalo je samo 2301 kućanstvo Vukovarsko-srijemske županije (8,7%). U njihovu se vlasništvu nalazilo čak 62,4% ukupno raspoloživog zemljišta. Izvor: Popis poljoprivrede 2003., DZSRH, Zagreb (www.dzs.hr).

Tablica 9. Kretanje poljoprivrednog stanovništva Vukovarsko-srijemske županije 1971., 1991. i 2001. godine

Poljoprivredno stanovništvo	1971.	1991.	2001.	Indeks promjene (1971.–2001.)
Ukupno	84 176	30 320	19 202	22,8
% poljoprivrednog u ukupnom stan.	38,8	13,1	9,4	—
Aktivno poljoprivredno stan.	38 847	15 475	10 718	27,6
% u ukupnom poljoprivrednom stan.	46,1	51,0	55,8	—
Udržavano poljoprivredno stan.	45 329	14 485	8 484	18,7
% u ukupnom poljoprivrednom stan.	53,9	47,8	44,2	—

IZVOR: Popis stanovništva 1971., *Stanovništvo, Poljoprivredno stanovništvo, Rezultati po naseljima i opštinama*, Knjiga XI., SZS, Beograd, 1973.; Popis stanovništva 1991., *Poljoprivredno stanovništvo prema aktivnosti i spolu*, Dokumentacija 886, DZSRH, Zagreb, 1994.; Popis stanovništva 2001., DZSRH, Zagreb (www.dzs.hr).

Industrijski razvoj je odredio značajne promjene u razvoju tradicionalnog agrarno-ruralnog sektora ove županije. Jačanjem industrije, kao i niza drugih djelatnosti sekundarnog, tercijarnog, pa i kvartarnog sektora, zabilježen je znatan transfer radne snage iz poljoprivrede u nepoljoprivredne djelatnosti. U ekonomskom smislu to je izazvalo strukturnu preorijentaciju Županije, a u demografskom smislu je za jednu od posljedica imalo praznjenje seoskih i napučivanje gradskih naselja. Valja istaknuti da su se procesi deagrarizacije, potaknuti urbanom usmjerenom industrijalizacijom, događali uglavnom postupno, ali povremeno stihijski i nekontrolirano, što je imalo negativne demografske, ekonomske i socijalne posljedice koje Vukovarsko-srijemska županija baštini i danas.

Stanovništvo prema naobrazbi

Prema rezultatima popisa stanovništva 2001. godine, u ukupnom stanovništvu Hrvatske starijem od 15 godina života bile su 105 332 osobe ili 2,9% bez ikakve završene škole u kritičnom trenutku popisa. Istodobno, na području Vukovarsko-srijemske županije popisane su 8782 osobe bez škole, koje su činile čak 5,3% ukupnog stanovništva te županije starije od 15 godina. Drugim riječima, u odnosu na hrvatski prosjek, Vukovarsko-srijemska županija znatno odskoče, i to u negativnom smislu. Samo jedna hrvatska županija, Šibensko-kninska, imala je 2001. godine veći udio stanovništva bez školske spreme (7,9%). Na drugom je, pozitivnom polu, bila Primorsko-goranska

Središnji trg u gradu Otoku

županija u kojoj je samo 1,1% stanovništva starijeg od 15 godina bilo bez ikakve završene škole.²⁵

Ovako iznadprosječno visok udio stanovništva (poglavito ženskog) bez ikakve školske spremlje posljedica je naslijeđa, jer su se žene nekada mnogo rjeđe školovale od muškaraca. Uloga žene u tradicionalnoj obitelji ili kućanstvu bila je ponajviše usmjerena prema majčinstvu i radu na obiteljskom gospodarstvu, naročito u seoskim sredinama. One su se zamjetno manje školovale, a ako su i pohađale neku školu, to je bilo uglavnom na razini nekoliko razreda osnovne škole. Navedeno ilustrira i podatak da je od ukupnog broja žena bez škole u Vukovarsko-srijemskoj županiji, njih čak 70% starije od 60 godina. Stanje se, dakako, unatrag nekoliko desetljeća iz korijena promijenilo. Žene znatno više nego prije sudjeluju u obrazovnom sustavu, što nedvojbeno potvrđuju i podaci da je sa završenom osnovnom školom žena više od muškaraca, a da je sa završenom višom školom i fakultetima udio žena tek nešto manji od udjela muš-

²⁵ Izvor: Popis stanovništva 2001., *Stanovništvo prema obrazovnim obilježjima*, Statističko izvješće 1200, DZSRH, Zagreb, 2004.

karaca. Posljedica je to utjecaja složenih modernizacijskih procesa, koje povezujemo s procesima deagrarizacije i industrijalizacije, te sa sve izraženijim promjenama u hijerarhiji društvenih vrednota, napose prema braku i obitelji. Jaki procesi individualizacije utjecali su i na promjene mjesta i uloge žene u obitelji, ali i u društvu. Žene se sve više uključuju u društvenu podjelu rada, a danas je to gotovo nezamislivo bez obrazovanja, naročito visokog.

Uz prethodno navedeno, svakako treba istaknuti i činjenicu da je Vukovarsko-srijemska županija bila (a dijelom još uvijek jest) pretežiti agrarno-ruralni prostor, u kojemu je, unatoč snažnoj ali nedovoljno usmjerenoj i kontroliranoj industrijalizaciji, dominantna gospodarska grana sve do najnovijeg vremena bila poljoprivreda, i to najvećim dijelom na malim obiteljskim gospodarstvima. U takvim općim okolnostima nedostajali su značajniji društveni poticaji za povećanje opće razine obrazovanosti stanovništva. Tek s jačanjem industrije, a napose uslužnih djelatnosti tercijarnog i kvartarnog sektora, povećala se i potreba za visokokvalificiranom radnom snagom te više i visokoobrazovanim stanovništvom.

Pri analizi toga problema valja voditi računa da je relativno niska razina ukupne obrazovanosti stanovništva Vukovarsko-srijemske županije posljedica i "čisto" demografskih čimbenika, napose procesa demografskog starenja. Naime, u strukturi ukupnog stanovništva ove županije, prema popisu iz 2001. godine, već je više od petine stanovništva starije od 60. godine života. Među njima 28 374 osobe su bez ikakve škole ili imaju do 7 razreda osnovne škole, što je 69% tih kategorija u ukupnom stanovništvu Vukovarsko-srijemske županije starijem od 15. godine života. Predvidiv porast specifičnih stopa mortaliteta staračke populacije Županije, potaknut će svojevrsno poboljšanje njezine obrazovne slike, naročito postupan pad broja i udjela stanovništva bez škole.

Suvremeni i dinamičan društveno-gospodarski razvoj Vukovarsko-srijemske županije ne može se zamisliti bez porasta opće razine obrazovanosti, a naročito bez povećanja broja i udjela visokoobrazovanog stanovništva. Prema popisu iz 2001. godine, 26,3% stanovništva starijeg od 15. godine života ima završenu tek osnovnu školu, 41,3% srednju školu, 2,7% više te samo 3,9% stanovništva ima završen fakultet, umjetničku akademiju i sveučilišni studij.²⁶ Sve izraženija specijalizacija u proizvodnim, pa i uslužnim djelatnostima nameće potrebu za visoko stručnim kadrom, naročito u onim sredinama, a ova županija to jest, koje će se zbog negativnih demografskih kretanja, vrlo brzo suočiti s manjkom radne snage.

Krajnje pojednostavljeno rečeno, tri su osnovna puta izlaska iz te nepovoljne situacije: *prvo*, treba odgovarajućim društvenim mjerama poticati odlazak na fakultet i pritom u materijalnom smislu olakšati studiranje mladim osobama (preko stipendiranja, subvencioniranja stanarina, prijevoznih troškova, nabave stručne literature i slično), naročito kada se radi o deficitarnim zanimanjima; *drugo*, poticajnim mjerama "vratiti" diplomirane studente iz mjesta u kojima su studirali u Županiju. Jedina mjera za ostvarenje toga cilja jest radno mjesto i rješavanje stambenog pitanja, osobito kada je riječ o mladim obiteljima. Na isti način, zaustaviti iseljavanje visokoobrazovanog stanovništva iz Županije, kao i poticati doseljavanje stručnjaka i visokoobrazovanog kadra iz drugih hrvatskih krajeva, napose iz prenapučenih makroregionalnih središta Hrvatske, osobito Zagreba i Zagrebačke aglomeracije; *treće*, poticati osnivanje visokoobrazovnih institucija na području Županije. Osnivanjem tih institucija, ali i drugih, primjerice, fakulteta pojedinih sveučilišta, a u skladu s gospodarskim i društvenim potrebama kraja, olakšat će se studiranje domaćem mladom stanovništvu, ali će se također privući mlade iz drugih hrvatskih predjela koje se onda nakon završetka studija poticajnim mjerama može privući i da ostanu živjeti i ra-

ditu u Županiji. Time Županija neće samo "profitirati" tako što će se podignuti opća razina obrazovanosti nego će se također pomladiti dobna struktura, što očekivano može pozitivno djelovati na natalitet i ukupno kretanje stanovništva. Dokazano je da na svijetu nema prostora koji svoj društveni i ekonomski napredak može temeljiti na smanjenju stanovništva. Vukovarsko-srijemska županija će svoj razvoj usmjeriti u pozitivnom smislu tek kada zaustavi ili barem ublaži negativna demografska kretanja. Imigracija mladog i visokoobrazovanog stanovništva može biti važna sastavnica i odrednica toga procesa.

U istom kontekstu, dakako, treba promatrati iseljavanje mladih iz Županije. Taj proces ("odljev mozgova") postoji u svim sredinama, naročito u onima koje, iz niza razloga, zaostaju u razvoju. Čak i kad nema zaostajanja, pojedinci i obitelji sreću u životu i radu nastoje pronaći negdje drugdje. Drugim riječima, odljev stručnjaka nikada se ne može potpuno zaustaviti. Ali, može se usporiti ili ublažiti. Pritom, uz nezaobilazno rješavanje egzistencijskih problema mladih, tek završenih studenata (posao i stan), valja raditi i na podizanju kvalitete života i rada te opće društvene svijesti o prednostima života na području ove županije. To, prije svega, pretpostavlja još bolju infrastrukturnu opremljenost u najširem smislu te riječi. S obzirom na to da se time utječe i na ravnomjerniji regionalni demografski, društveni i gospodarski razvoj Hrvatske, nema sumnje da odgovornost za osmišljavanje projekata i mjera koje će podignuti obrazovnu sliku Vukovarsko-srijemske županije, nije samo na lokalnoj zajednici, nego treba biti i sastavnica nacionalne obrazovne strategije.

Projekcija stanovništva do sredine 21. stoljeća

Na temelju dosadašnjih i dugoročnih, ukratko opisanih, trendova i procesa u razvoju stanovništva Vukovarsko-srijemske županije, može se s prilično sigurnosti predviđjeti i njezin demografski razvoj. Sadašnja demografska slika ove županije oslikana je uglavnom tamnim, no ne još uvijek i potpuno crnim tonovima. Ukupna, prirodna i emigracijska depopulacija te demografsko starenje dugoročno remete populacijske procese u Vukovarsko-srijemskoj županiji. Oni su zahvatili i većinu naselja tako da s punim pravom možemo govoriti o istaknutoj emigracijskoj i depopulacijskoj prostornoj homogenosti županijskoga teritorija. Suvremeni dinamičko-strukturalni demografski procesi u kretanju i razvoju stanovništva Vukovarsko-srijemske županije ne daju previše razloga za optimizam, ali Županija i dalje ima brojne komparativne društveno-ekonomske prednosti i mogućnosti za naseljavanje što bi u smislu njezine demografske revitalizacije trebalo što prije i što više iskoristiti.

²⁶ Izvor: Popis stanovništva 2001., *Stanovništvo prema obrazovnim obilježjima*, Statističko izvješće 1200, DZSRH, Zagreb, 2004.

Tablica 10. Projicirani broj stanovnika Vukovarsko-srijemske županije 2051. godine prema četiri varijante projekcije

Varijante projekcije	Broj stanovnika	Indeks prema popisu iz 2001. godine
Varijanta I.	148 178	79,4
Varijanta II.	161 730	86,6
Varijanta III.	172 485	92,4
Varijanta IV.	186 882	100,1

Varijanta I. – niža razina TFR (1,45); godišnja neto migracija nula; očekivano trajanje života ispod hrvatskog prosjeka i umjereno raste

Varijanta II. – viša razina TFR (1,65); godišnja neto migracija nula; očekivano trajanje života ispod hrvatskog prosjeka i umjereno raste

Varijanta III. – niža razina TFR (1,45); godišnja neto migracija 500; očekivano trajanje života ispod hrvatskog prosjeka i umjereno raste

Varijanta IV. – viša razina TFR (1,65); godišnja neto migracija 500; očekivano trajanje života ispod hrvatskog prosjeka i umjereno raste

IZVOR: Akrap, A. (2008.). *Projekcija stanovništva Vukovarsko-srijemske županije do 2051. godine*, interna dokumentacija.

U ovom prilogu donosimo nekoliko rezultata²⁷ projekcije stanovništva Vukovarsko-srijemske županije do sredine ovoga stoljeća. One su izrađene korištenjem kohortno-komponentne metode, po petogodišnjim dobnim skupinama i to za stanovništvo u “zemlji” (rezidencijalno stanovništvo). Autori su izradili četiri inačice projekcije, varirajući pritom hipoteze o kretanju totalne stope fertiliteta, salda neto migracije te očekivanog trajanja života.

Prema prvoj, i najnepovoljnijoj varijanti, koja računa s nastavkom dosadašnjih demografskih trendova, bez ikakve intervencije društva te s produbljenjem gospodarskih i socijalnih problema, Vukovarsko-srijemska županija bi 2051. godine imala 148 178 stanovnika. To u odnosu na broj (prisutnog) stanovništva ustanovljenog popisom 2001. godine (186 708) znači depopulaciju od 20,6%. S druge, pak, strane, četvrta varijanta, kao najoptimističnija ali i ostvariva (barem tako drže autori ove projekcije), računa s uistinu blagim demografskim rastom od samo 0,1% (sa 186 708 na 186 882 stanovnika). Prema toj varijanti gospodarski razvoj i prirodne prednosti kraja za naseljavanje privukli bi novo stanovništvo koje bi pomladilo dobnu sastav i pridonijelo porastu broja živorođene djece.

Uspješan društveni i ekonomski razvoj Vukovarsko-srijemske županije ne može se ostvarivati u uvjetima sve nepovoljnijih demografskih kretanja. Također, poboljšanje demografske “krvne” slike ne može se očekivati u uvjetima socijalne krize i ekonomske regresije, koje nisu posljedica samo demografskih, nego i brojnih “vanjskih” silnica razvoja, pri čemu osobito valja istaknuti negativne posljedice srbijanske oružane agresije, i to ne samo u pogledu ljudskih gubitaka i stradanja, nego također u vezi s gotovo katastrofičnim materijalnim razaranjima i devastacijom na bivšem okupiranom području Županije. Demografski razvoj i gospodarski napredak u Vukovarsko-srijemskoj županiji moraju ići “ruku pod ruku”, a nikako svaki svojim putem, nepovezano i stihijski. Gospodarska razvojna politika u Županiji mora se temeljiti, prije svega, na vrednovanju autohtonih prirodnih potencijala te na visokoproduktivnoj i tržišno usmjerenoj proizvodnji i uslugama iz svih domena ekonomske aktivnosti, napose poljoprivrede, prometa i turizma. Preduvjeti za ostvarenje tih strateških razvojnih impulsa su i kvantitativno i kvalitativno poboljšanje demografske slike Vukovarsko-srijemske županije.

²⁷ Autor zahvaljuje prof. dr. sc. Anđelku Akrapu i njegovim suradnicima s Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, što su mu za potrebe pisanja ove studije ustupili internu dokumentaciju izrade četiri varijante projekcije stanovništva Vukovarsko-srijemske županije do 2051. godine.

šanje demografske “krvne” slike ne može se očekivati u uvjetima socijalne krize i ekonomske regresije, koje nisu posljedica samo demografskih, nego i brojnih “vanjskih” silnica razvoja, pri čemu osobito valja istaknuti negativne posljedice srbijanske oružane agresije, i to ne samo u pogledu ljudskih gubitaka i stradanja, nego također u vezi s gotovo katastrofičnim materijalnim razaranjima i devastacijom na bivšem okupiranom području Županije. Demografski razvoj i gospodarski napredak u Vukovarsko-srijemskoj županiji moraju ići “ruku pod ruku”, a nikako svaki svojim putem, nepovezano i stihijski. Gospodarska razvojna politika u Županiji mora se temeljiti, prije svega, na vrednovanju autohtonih prirodnih potencijala te na visokoproduktivnoj i tržišno usmjerenoj proizvodnji i uslugama iz svih domena ekonomske aktivnosti, napose poljoprivrede, prometa i turizma. Preduvjeti za ostvarenje tih strateških razvojnih impulsa su i kvantitativno i kvalitativno poboljšanje demografske slike Vukovarsko-srijemske županije.

Tablica 11. Popis naselja i broj stanovnika Vukovarsko-srijemske županije prema popisu stanovništva 2001. (u zagradi je navedeno općinsko središte)

Naselje	Broj stanovnika
Andrijaševci	2165
Antin (Tordinci)	806
Apševci (Nijemci)	368
Babina Greda	4262
Banovci (Nijemci)	479
Bapska (Ilok)	1313
Berak (Tompojevci)	476
Bobota (Trpinja)	1651
Bogdanovci	803
Bokšić (Tompojevci)	159
Borovo	5360
Bošnjaci	4653
Bršadin (Trpinja)	1514
Cerić (Nuštar)	1460
Cerna	4149
Čakovci (Tompojevci)	469
Čelije (Trpinja)	155
Đeletovci (Nijemci)	685
Donje Novo Selo (Nijemci)	638
Drenovci	3049
Đurići (Drenovci)	418
Gaboš (Markušica)	613
Grabovo (Tompojevci)	0
Grabovo dio (Vukovar)	149
Gradište	3382
Gunja	5033
Ilača (Tovarnik)	1009
Ilok	5897
Ivankovo	6695

Naselje	Broj stanovnika
Jarmina	2627
Karadžićevo (Markušica)	239
Komletinci (Otok)	1897
Korog (Tordinci)	521
Lipovac (Nijemci)	1243
Lipovača (Vukovar)	426
Lovas	1167
Ludvinci (Trpinja)	133
Marinci (Nuštar)	796
Markušica	1160
Mikluševci (Tompojevci)	486
Mirkovci (Vinkovci)	2673
Mlaka Antinska (Tordinci)	88
Mohovo (Ilok)	303
Negoslavci	1466
Nijemci	1905
Novi Jankovci (Stari Jankovci)	1014
Novi Mikanovci (Stari Mikanovci)	677
Nuštar	3606
Opatovac (Lovas)	412
Orolik (Stari Jankovci)	578
Ostrovo (Markušica)	760
Otok	5858
Pačetin (Trpinja)	668
Petrovci (Bogdanovci)	988
Podgrađe (Nijemci)	486
Podrinje (Markušica)	281
Posavski Podgajci (Drenovci)	1568

Naselje	Broj stanovnika
Privlaka	3776
Prkovci (Ivankovo)	600
Račinovci (Drenovci)	982
Rajevo Selo (Drenovci)	1407
Retkovci (Ivankovo)	1381
Rokovci (Andrijaševci)	2084
Slakovci (Stari Jankovci)	1203
Soljani (Vrbanja)	1554
Sotin (Vukovar)	969
Srijemske Laze (Stari Jankovci)	652
Stari Jankovci	1769
Stari Mikanovci	2710
Strošinci (Vrbanja)	668
Svinjarevci (Bogdanovci)	575
Šarengrad (Ilok)	838
Šiškovci (Cerna)	841
Štitar (Županja)	2608
Tompojevci	409
Tordinci	836
Tovarnik	2326
Trpinja	1837
Vera (Trpinja)	508
Vinkovački Banovci (Nijemci)	194
Vinkovci	33239
Vođinci	2113
Vrbanja	2952
Vukovar	30126
Županja	13775

Arheološka iskanja u centru Vinkovaca na šetalistu 2008.

Tablica 12. Popis 1000 najčešćih prezimena Vukovarsko-srijemske županije i broj nositelja prezimena prema popisu stanovništva 2001.

R. br.	Prezime	Broj nositelja
1.	Jurić	1137
2.	Kovačević	1129
3.	Babić	1112
4.	Knežević	1063
5.	Božić	980
6.	Marić	976
7.	Lovrić	909
8.	Nikolić	907
9.	Filipović	904
10.	Živković	885
11.	Petrović	852
12.	Lukić	850
13.	Vuković	808
14.	Grgić	781
15.	Matić	747
16.	Bošnjak	733
17.	Tomić	699
18.	Stojanović	662
19.	Marković	661
20.	Pavlović	645
21.	Šarić	639
22.	Horvat	615
23.	Martinović	602
24.	Lešić	595
25.	Šimić	592
26.	Lučić	579
27.	Blažević	555
28.	Perić	535
29.	Brkić	489
30.	Vidović	487
31.	Ilić	478
32.	Jukić	474
33.	Matanović	443
34.	Kovač	441
35.	Mandić	435
35.	Pejić	435
35.	Perković	435
38.	Jelić	406
39.	Miličević	405
40.	Popović	404
41.	Matijević	398
41.	Mijatović	398
43.	Tadić	395
44.	Bičanić	381
45.	Klarić	377
46.	Josipović	372
47.	Radić	371
48.	Marijanović	366

R. br.	Prezime	Broj nositelja
49.	Bilić	356
50.	Kopić	355
51.	Marjanović	352
52.	Vidaković	350
53.	Lazić	344
54.	Stjepanović	343
55.	Barić	339
56.	Pavić	338
57.	Đukić	331
58.	Jozić	326
58.	Šokčević	326
60.	Cindrić	322
61.	Ivanković	317
62.	Kovačić	313
63.	Barišić	309
63.	Jurković	309
65.	Oršolić	308
66.	Dominković	307
66.	Jovanovac	307
66.	Mišić	307
69.	Mitrović	304
70.	Mikulić	291
71.	Đurić	290
72.	Rajković	287
73.	Balić	278
74.	Lucić	277
75.	Katić	276
76.	Petričević	274
77.	Damjanović	271
78.	Šarčević	270
79.	Galić	268
79.	Jurišić	268
81.	Jovanović	266
82.	Kraljević	264
83.	Mikić	262
84.	Galović	261
85.	Nedić	258
85.	Topić	258
87.	Antunović	257
87.	Petković	257
89.	Jakovljević	254
90.	Kelava	250
90.	Maršić	250
92.	Stanić	249
93.	Lončar	247
93.	Miličić	247
93.	Raguž	247
96.	Đaković	242

R. br.	Prezime	Broj nositelja
97.	Mihaljević	240
98.	Vincetić	236
99.	Dragičević	234
99.	Mijić	234
99.	Župarić	234
102.	Jakšić	231
103.	Smolčić	230
104.	Ivić	226
104.	Simić	226
106.	Krznarić	225
107.	Čosić	224
107.	Tomašević	224
109.	Soldo	223
110.	Janković	220
111.	Janjić	219
111.	Pranjić	219
113.	Ivanović	217
114.	Jović	216
115.	Savić	215
116.	Majstorović	210
116.	Rimac	210
118.	Dretvić	208
118.	Hodak	208
118.	Kobaš	208
118.	Markić	208
122.	Vukoja	205
123.	Stanković	204
124.	Begović	202
124.	Novaković	202
126.	Abramović	201
126.	Jokić	201
126.	Mrkonjić	201
126.	Tunjić	201
130.	Antolović	200
131.	Jemrić	198
131.	Mišković	198
131.	Sučić	198
131.	Šimunović	198
135.	Puškarčić	197
136.	Čuljak	196
137.	Delić	195
137.	Sabo	195
139.	Kordić	193
139.	Milić	193
141.	Martić	192
142.	Lukačević	190
142.	Zovkić	190
144.	Josić	189

R. br.	Prezime	Broj nositelja
145.	Nađ	187
146.	Anić	185
146.	Jurčević	185
148.	Ivkić	182
149.	Manojlović	181
150.	Milošević	179
151.	Živanović	178
152.	Lamešić	177
153.	Juzbašić	173
154.	Novoselac	171
154.	Vinković	171
156.	Andrić	170
156.	Baotić	170
156.	Šimunić	170
156.	Vučković	170
160.	Čović	169
160.	Vulić	169
162.	Bertić	168
162.	Obradović	168
164.	Franjić	167
164.	Kiš	167
164.	Medved	167
167.	Budimir	166
167.	Molnar	166
167.	Šebalj	166
170.	Čolaković	165
170.	Mudri	165
170.	Spajić	165
170.	Varga	165
170.	Vojnović	165
175.	Bašić	163
175.	Čačić	163
175.	Lenić	163
178.	Kuzmanović	162
179.	Valentić	161
180.	Bušić	160
180.	Cvitković	160
182.	Gagulić	159
182.	Gašparović	159
184.	Ostojić	158
184.	Štivić	158
186.	Marojević	157
186.	Mesić	157
188.	Maričić	155
188.	Šumanovac	155
188.	Zečević	155
191.	Bačić	154
192.	Knezović	153
192.	Rajić	153
194.	Salopek	151

R. br.	Prezime	Broj nositelja
195.	Subotić	149
196.	Nikić	148
197.	Iličić	147
197.	Marinković	147
199.	Žgela	145
200.	Jerković	144
200.	Leko	144
202.	Rukavina	143
203.	Sabadoš	142
203.	Sabljak	142
205.	Došen	141
205.	Filić	141
205.	Šaravanja	141
208.	Pap	140
209.	Dragun	139
209.	Panić	139
211.	Ljubić	138
211.	Maksimović	138
211.	Turkalj	138
214.	Ilišević	137
214.	Zovko	137
216.	Blagojević	136
216.	Majić	136
216.	Zorić	136
219.	Gregorović	135
219.	Vukić	135
221.	Aleksić	134
222.	Jozinović	133
222.	Mendeš	133
222.	Pavelić	133
225.	Dubravac	132
225.	Kožul	132
225.	Petrić	132
228.	Erić	131
228.	Glavaš	131
228.	Ivančić	131
228.	Komljenović	131
228.	Medić	131
233.	Jovičić	130
234.	Bošnjaković	129
234.	Cvetković	129
234.	Jeremić	129
234.	Plavšić	129
234.	Vidić	129
239.	Papak	128
240.	Bajić	127
240.	Bogdanović	127
240.	Kesegić	127
243.	Dragić	126
243.	Ivković	126

R. br.	Prezime	Broj nositelja
243.	Kolar	126
243.	Rašić	126
243.	Škarica	126
248.	Pejaković	125
249.	Dekanić	124
249.	Madžarević	124
249.	Marinić	124
249.	Špoljarić	124
253.	Klaić	123
253.	Kljaić	123
253.	Kolak	123
253.	Krajinović	123
253.	Luketić	123
253.	Sabljić	123
259.	Beljo	122
259.	Đurđević	122
259.	Prgić	122
262.	Ćirić	121
262.	Mustapić	121
262.	Sesar	121
262.	Šibalić	121
262.	Tot	121
262.	Veselinović	121
268.	Mažar	120
268.	Vuić	120
270.	Bošković	119
270.	Štefanac	119
270.	Tošić	119
273.	Božanović	118
273.	Meštrović	118
273.	Mikinac	118
276.	Matijašević	117
276.	Meseljević	117
278.	Kalaica	116
278.	Ružić	116
280.	Alić	115
280.	Arlović	115
280.	Milanović	115
280.	Pavičić	115
280.	Veselčić	115
285.	Čolić	114
285.	Mađarević	114
285.	Marošević	114
285.	Tikvić	114
289.	Bagarić	113
289.	Margić	113
291.	Adžić	112
291.	Buzov	112
291.	Markanović	112
291.	Milovanović	112

Rode – česti stanovnici Vukovarsko-srijemske županije

R. br.	Prezime	Broj nositelja
291.	Pavković	112
296.	Brčina	109
296.	Farkaš	109
296.	Mihajlović	109
296.	Milinković	109
300.	Balentović	108
300.	Krešić	108
300.	Macura	108
300.	Sudar	108
304.	Anđić	107
304.	Begić	107
304.	Čorak	107
304.	Dujić	107
304.	Krstić	107
304.	Plivelić	107
304.	Rončević	107
304.	Rupčić	107
312.	Kojić	106

R. br.	Prezime	Broj nositelja
312.	Miškić	106
312.	Sluganović	106
312.	Stevanović	106
316.	Duvnjak	105
316.	Grbavac	105
316.	Kristić	105
319.	Brčić	104
319.	Krnjić	104
319.	Verić	104
322.	Bijelić	103
322.	Lacić	103
322.	Lončarević	103
322.	Mamić	103
322.	Pandža	103
322.	Peranović	103
322.	Puljić	103
329.	Božinović	102
329.	Magdić	102

R. br.	Prezime	Broj nositelja
329.	Novak	102
329.	Toth	102
333.	Benković	101
333.	Nikšić	101
335.	Benić	100
335.	Krizmanić	100
335.	Mirosavljević	100
338.	Džigumović	99
338.	Matković	99
338.	Mirković	99
338.	Tokić	99
342.	Anđelić	98
342.	Dabić	98
342.	Farago	98
342.	Golubičić	98
342.	Kolarević	98
342.	Pajić	98
348.	Ljubas	97

R. br.	Prezime	Broj nositelja
348.	Radošević	97
348.	Vukojević	97
351.	Bartulović	96
351.	Ristić	96
353.	Benaković	95
353.	Primorac	95
353.	Sedlar	95
356.	Domaćinović	94
356.	Gavrić	94
356.	Herceg	94
356.	Krpan	94
356.	Radišić	94
356.	Rendulić	94
356.	Vrdoljak	94
363.	Hardi	93
363.	Kolarić	93
363.	Križanac	93
363.	Sušac	93
367.	Antić	92
367.	Kosić	92
367.	Perkunić	92
367.	Radoš	92
367.	Romić	92
372.	Bekavac	91
372.	Gajić	91
372.	Komesarović	91
372.	Mecanović	91
376.	Božičević	90
376.	Crnogorac	90
376.	Čolakovac	90
376.	Medaković	90
376.	Mičić	90
376.	Miljević	90
376.	Tešić	90
383.	Borilović	89
383.	Čolak	89
383.	Mićanović	89
383.	Patković	89
387.	Alilović	88
387.	Banožić	88
387.	Gelo	88
387.	Krištić	88
387.	Lukač	88
392.	Bebek	87
392.	Bikić	87
392.	Čekić	87
392.	Đurković	87
392.	Ivezić	87
392.	Jurčić	87
392.	Kampić	87

R. br.	Prezime	Broj nositelja
392.	Nedeljković	87
392.	Vladisavljević	87
392.	Vojvodić	87
402.	Kostić	86
402.	Leskovac	86
402.	Miškuljin	86
402.	Stević	86
402.	Šijaković	86
407.	Balog	85
407.	Bebić	85
407.	Dukić	85
407.	Kešinović	85
407.	Levaković	85
407.	Mičić	85
407.	Prša	85
407.	Štimac	85
407.	Tufekčić	85
416.	Ivanko	84
416.	Papac	84
416.	Šitum	84
416.	Vuletić	84
420.	Kulić	83
421.	Crnković	82
421.	Čaćić	82
421.	Drmić	82
421.	Hrgović	82
421.	Jonjić	82
421.	Kaurin	82
421.	Kukić	82
421.	Kuveždić	82
421.	Radovanović	82
421.	Šikić	82
431.	Marušić	81
431.	Miletić	81
431.	Rogić	81
431.	Šer	81
431.	Užarević	81
431.	Vorkapić	81
437.	Čupić	80
437.	Čorić	80
437.	Čuk	80
437.	Džinić	80
437.	Križanović	80
437.	Kršić	80
437.	Lalić	80
437.	Pervan	80
437.	Purić	80
446.	Babogredac	79
446.	Gašparević	79
446.	Lozić	79

R. br.	Prezime	Broj nositelja
446.	Pančić	79
446.	Sić	79
446.	Vrljić	79
446.	Vučić	79
453.	Dasović	78
453.	Domazet	78
453.	Ević	78
453.	Gavranović	78
453.	Kadić	78
453.	Kikić	78
453.	Orlović	78
453.	Ozdanovac	78
453.	Smiljanić	78
453.	Stipić	78
463.	Brajković	77
463.	Lazarević	77
463.	Nemet	77
463.	Vranješević	77
467.	Boričić	76
467.	Brdar	76
467.	Džoić	76
467.	Đokić	76
467.	Pavličić	76
472.	Bartolović	75
472.	Batinić	75
472.	Dalić	75
472.	Đorđević	75
472.	Kobašević	75
472.	Majer	75
472.	Maletić	75
472.	Škorić	75
472.	Šošić	75
472.	Terzić	75
472.	Todorović	75
472.	Tomšić	75
472.	Žulj	75
485.	Karalić	74
485.	Komšić	74
485.	Mazalović	74
485.	Palijan	74
485.	Petrušić	74
485.	Pinter	74
485.	Prskalo	74
485.	Šuker	74
485.	Tomašić	74
485.	Zovak	74
495.	Andričević	73
495.	Bojić	73
495.	Davidović	73
495.	Dudaš	73

R. br.	Prezime	Broj nositelja
495.	Groznica	73
495.	Karaula	73
495.	Leaković	73
495.	Sekulić	73
503.	Alduk	72
503.	Baran	72
503.	Duhanaj	72
503.	Nakić	72
503.	Perak	72
503.	Perišić	72
503.	Skoko	72
503.	Starčević	72
503.	Vorgić	72
503.	Vukajlović	72
503.	Žeravica	72
514.	Alavanja	71
514.	Čalić	71
514.	Dadić	71
514.	Dakić	71
514.	Dugonjić	71
514.	Franić	71
514.	Grigić	71
514.	Matošević	71
514.	Opačić	71
514.	Pezerović	71
514.	Udovičić	71
525.	Baković	70
525.	Dolić	70
525.	Dujmović	70
525.	Glibušić	70
525.	Glukaković	70
525.	Janović	70
525.	Keser	70
525.	Kopčić	70
525.	Stojšić	70
525.	Vukovac	70
525.	Vukušić	70
525.	Župan	70
537.	Banović	69
537.	Bosić	69
537.	Culi	69
537.	Ferinac	69
537.	Ivanšić	69
537.	Kokanović	69
537.	Maras	69
537.	Radojčić	69
537.	Slišković	69
537.	Voloder	69
537.	Vukas	69
548.	Dujmić	68

R. br.	Prezime	Broj nositelja
548.	Džijan	68
548.	Garvanović	68
548.	Ivančević	68
548.	Jozanović	68
548.	Lončarić	68
548.	Maslač	68
548.	Pastuović	68
548.	Ždravac	68
557.	Adžamić	67
557.	Batarilović	67
557.	Cerančević	67
557.	Ižaković	67
557.	Milaković	67
557.	Perica	67
557.	Radanović	67
557.	Stojić	67
557.	Širić	67
557.	Vestić	67
557.	Vujić	67
557.	Zec	67
557.	Živić	67
570.	Bakić	66
570.	Drača	66
570.	Grgurovac	66
570.	Grizelj	66
570.	Janić	66
570.	Papić	66
570.	Peulić	66
570.	Radočaj	66
570.	Slavić	66
579.	Cvijanović	65
579.	Čopčić	65
579.	Jurilj	65
579.	Karačić	65
579.	Karlić	65
579.	Kos	65
579.	Kujundžić	65
579.	Marinović	65
579.	Paradžik	65
579.	Strunje	65
589.	Bešlić	64
589.	Brnić	64
589.	Čavar	64
589.	Ćurić	64
589.	Debak	64
589.	Dodig	64
589.	Đurašević	64
589.	Mašić	64
589.	Paulić	64
589.	Stipanović	64

R. br.	Prezime	Broj nositelja
589.	Vlahović	64
589.	Vukičević	64
601.	Agić	63
601.	Barbarić	63
601.	Dogan	63
601.	Drobić	63
601.	Ferić	63
601.	Jarić	63
601.	Jurkić	63
601.	Kozić	63
601.	Mareljić	63
601.	Mrgan	63
601.	Pastor	63
601.	Sadrić	63
601.	Sremac	63
614.	Cvitić	62
614.	Duspara	62
614.	Đermanović	62
614.	Đorđić	62
614.	Ferbežar	62
614.	Gašpar	62
614.	Joskić	62
614.	Kunac	62
614.	Majačić	62
614.	Marcikić	62
614.	Miljković	62
614.	Neferanović	62
614.	Poljak	62
614.	Radman	62
614.	Samardžija	62
614.	Stanojević	62
614.	Stepić	62
614.	Šego	62
614.	Topalović	62
614.	Vuksanović	62
634.	Barvalac	61
634.	Begonja	61
634.	Crljić	61
634.	Dejanović	61
634.	Dević	61
634.	Draganić	61
634.	Dugalić	61
634.	Đuričić	61
634.	Gačić	61
634.	Marinčić	61
634.	Mirić	61
634.	Mujić	61
634.	Palić	61
634.	Šarac	61
634.	Tominac	61

Pšenica početkom proljeća

R. br.	Prezime	Broj nositelja
634.	Žderić	61
650.	Bogović	60
650.	Bonić	60
650.	Bradarić	60
650.	Faletar	60
650.	Golubović	60
650.	Gradečak	60
650.	Jakuš	60
650.	Spasojević	60
650.	Stanisavljević	60
650.	Stojaković	60
650.	Šmuc	60
650.	Zarić	60
662.	Božičković	59
662.	Grahovac	59
662.	Gvozdić	59
662.	Matančević	59
662.	Matičić	59
662.	Nekić	59
662.	Orešković	59
662.	Pandurović	59
662.	Pehar	59

R. br.	Prezime	Broj nositelja
662.	Prodanović	59
662.	Pupovac	59
662.	Rac	59
662.	Reljanović	59
662.	Ugljarević	59
676.	Bičanić	58
676.	Čajkovac	58
676.	Dedić	58
676.	Edelinski	58
676.	Gotovac	58
676.	Jerkić	58
676.	Kosanović	58
676.	Lasić	58
676.	Latinović	58
676.	Orkić	58
676.	Trbljanić	58
676.	Vranjković	58
688.	Berač	57
688.	Čavlović	57
688.	Čorluka	57
688.	Didović	57
688.	Geljić	57

R. br.	Prezime	Broj nositelja
688.	Grubić	57
688.	Grujić	57
688.	Korovljević	57
688.	Krezo	57
688.	Leutar	57
688.	Petrinović	57
688.	Raič	57
688.	Rakić	57
688.	Samardžić	57
688.	Uremović	57
688.	Vujčić	57
688.	Zadro	57
705.	Bosnić	56
705.	Djedović	56
705.	Horvatović	56
705.	Ivančičević	56
705.	Lakić	56
705.	Lukadinović	56
705.	Maksić	56
705.	Mlinarić	56
705.	Mutabdžić	56
705.	Parašilovac	56

R. br.	Prezime	Broj nositelja
705.	Petričić	56
705.	Pindrić	56
705.	Špehar	56
705.	Šušak	56
705.	Uzelac	56
705.	Vladić	56
705.	Zelenika	56
705.	Žalac	56
723.	Anušić	55
723.	Breščaković	55
723.	Bubalović	55
723.	Čengić	55
723.	Dermišek	55
723.	Kralj	55
723.	Miljak	55
723.	Musa	55
723.	Pepić	55
723.	Rožić	55
723.	Savičić	55
723.	Trbojević	55
723.	Varzić	55
723.	Vidinović	55
737.	Juhas	54
737.	Keškić	54
737.	Ljubičić	54
737.	Matuzović	54
737.	Milanković	54
737.	Milišić	54
737.	Pantić	54
737.	Parić	54
737.	Pole	54
737.	Radulović	54
737.	Sertić	54
737.	Šašić	54
737.	Škrobo	54
737.	Vićić	54
737.	Vrselja	54
752.	Holik	53
752.	Jureta	53
752.	Konjević	53
752.	Kvesić	53
752.	Marijančević	53
752.	Popadić	53
752.	Šokić	53
759.	Abadžić	52
759.	Balaž	52
759.	Barunčić	52
759.	Erceg	52
759.	Jakobović	52
759.	Kesić	52

R. br.	Prezime	Broj nositelja
759.	Koledić	52
759.	Kuterovac	52
759.	Maslač	52
759.	Matoš	52
759.	Međeši	52
759.	Mikolić	52
759.	Musić	52
759.	Pintarić	52
759.	Rohaček	52
759.	Strinić	52
759.	Škrabo	52
759.	Tonković	52
759.	Tovilo	52
759.	Vasiljević	52
759.	Žagar	52
759.	Žaper	52
781.	Ambrinac	51
781.	Azapović	51
781.	Brković	51
781.	Čivić	51
781.	Dragaš	51
781.	Garić	51
781.	Grubeša	51
781.	Kalić	51
781.	Katušić	51
781.	Klajić	51
781.	Klišanić	51
781.	Kozina	51
781.	Kuzmić	51
781.	Mišanović	51
781.	Oljača	51
781.	Pedić	51
781.	Prgomet	51
781.	Ramljak	51
781.	Rubić	51
781.	Tucaković	51
781.	Vilić	51
781.	Zetović	51
803.	Augustinović	50
803.	Bilandžić	50
803.	Čelebić	50
803.	Džalto	50
803.	Hadžić	50
803.	Hrgovčić	50
803.	Ignjatović	50
803.	Kopčalić	50
803.	Landeka	50
803.	Ležaić	50
803.	Lukinac	50
803.	Markasović	50

R. br.	Prezime	Broj nositelja
803.	Markobašić	50
803.	Milković	50
803.	Mioč	50
803.	Omrčanin	50
803.	Pavošević	50
803.	Perikić	50
803.	Radović	50
803.	Serenčeš	50
803.	Skokić	50
803.	Šarlija	50
825.	Akalović	49
825.	Arsić	49
825.	Avrić	49
825.	Budim	49
825.	Čerkezović	49
825.	Fajdetic	49
825.	Grbić	49
825.	Ignjačić	49
825.	Ikić	49
825.	Iljić	49
825.	Jocić	49
825.	Kunić	49
825.	Kuprešak	49
825.	Lacmanović	49
825.	Matozan	49
825.	Mravunac	49
825.	Tomičić	49
825.	Vranić	49
825.	Vujković	49
844.	Carić	48
844.	Debelić	48
844.	Gutić	48
844.	Kolić	48
844.	Komadina	48
844.	Pažin	48
844.	Raketić	48
844.	Rosandić	48
844.	Subašić	48
844.	Sundi	48
844.	Škegro	48
844.	Štrangar	48
844.	Vasić	48
844.	Vukosavljević	48
844.	Žigmundovac	48
844.	Županić	48
860.	Ban	47
860.	Bjelić	47
860.	Blašković	47
860.	Briševac	47
860.	Butorac	47

R. br.	Prezime	Broj nositelja
860.	Crnjak	47
860.	Čaić	47
860.	Čepo	47
860.	Čurčinac	47
860.	Čurić	47
860.	Drobina	47
860.	Gazić	47
860.	Ivaković	47
860.	Jurina	47
860.	Kanjuh	47
860.	Kiralj	47
860.	Krajina	47
860.	Križan	47
860.	Marčinko	47
860.	Markovinović	47
860.	Maroševac	47
860.	Matanić	47
860.	Mikulec	47
860.	Penić	47
860.	Previšić	47
860.	Rabik	47
860.	Salatović	47
860.	Tadijanović	47
860.	Tolić	47
860.	Trifunović	47
860.	Zekić	47
891.	Adžaga	46
891.	Belić	46
891.	Biserović	46
891.	Brekalo	46
891.	Bujadinović	46
891.	Bukna	46
891.	Cenić	46
891.	Čulo	46
891.	Dražić	46
891.	Đerek	46
891.	Đulabić	46
891.	Elez	46
891.	Ereš	46
891.	Fabijan	46
891.	Jakopović	46
891.	Koturić	46
891.	Kresić	46
891.	Krnić	46
891.	Krtić	46
891.	Lađarević	46
891.	Magoč	46
891.	Marin	46
891.	Markoljević	46
891.	Mrmoš	46

R. br.	Prezime	Broj nositelja
891.	Nadarević	46
891.	Osmanović	46
891.	Parać	46
891.	Ramač	46
891.	Zeko	46
920.	Borić	45
920.	Brajdić	45
920.	Crvenković	45
920.	Cvrković	45
920.	Draženić	45
920.	Drinovac	45
920.	Đekić	45
920.	Granić	45
920.	Gušani	45
920.	Jovanić	45
920.	Klisurić	45
920.	Konjarević	45
920.	Matak	45
920.	Mijačević	45
920.	Peić	45
920.	Posavčić	45
920.	Prce	45
920.	Šeremet	45
920.	Vrgoč	45
920.	Zelić	45
940.	Andabak	44
940.	Barać	44
940.	Bosančić	44
940.	Brandić	44
940.	Brizanac	44
940.	Cerovski	44
940.	Cikač	44
940.	Crnjac	44
940.	Čurić	44
940.	Cvitanović	44
940.	Despot	44
940.	Đerđ	44
940.	Đoić	44
940.	Goreta	44
940.	Graovac	44
940.	Ištoković	44
940.	Ivkošić	44
940.	Klobučar	44
940.	Lombarović	44
940.	Mađarac	44
940.	Mijakić	44
940.	Nišandžić	44
940.	Nović	44
940.	Svitlanović	44
940.	Toman	44

R. br.	Prezime	Broj nositelja
940.	Turudić	44
940.	Vekić	44
940.	Zagorac	44
940.	Zirdum	44
969.	Andrin	43
969.	Arbutina	43
969.	Bevanda	43
969.	Biberović	43
969.	Blaževac	43
969.	Bučko	43
969.	Burčak	43
969.	Čiča	43
969.	Gagić	43
969.	Gugić	43
969.	Klanac	43
969.	Knez	43
969.	Kulundžić	43
969.	Lovrinović	43
969.	Merkaš	43
969.	Misir	43
969.	Ripić	43
969.	Stojnović	43
969.	Suljić	43
969.	Šabanović	43
969.	Špoljar	43
969.	Vukelić	43
991.	Aladić	42
991.	Čavar	42
991.	Demonjić	42
991.	Gelemanović	42
991.	Ilijević	42
991.	Jocković	42
991.	Košutić	42
991.	Lovretić	42
991.	Malinović	42
991.	Mesaroš	42
991.	Oros	42
991.	Papuga	42
991.	Pejanović	42
991.	Pekić	42
991.	Piljanović	42
991.	Piljić	42
991.	Piperković	42
991.	Popić	42
991.	Radmanović	42
991.	Spaić	42
991.	Strukar	42
991.	Šestan	42
991.	Vrkić	42

Literatura

- Akrap, A. (1999.), Vitalna statistika i različitost depopulacijskih procesa u Hrvatskoj i županijama. *Društvena istraživanja*, god. 8, br. 5-6 (43-44), 793-815.
- Akrap, A. (2004.), Zapošljavanje u inozemstvu i prirodna depopulacija seoskih naselja. *Društvena istraživanja*, god. 13, br. 4-5 (72-73), 675-700.
- Berti, I. (1930.), Problemi nataliteta i mortaliteta te depopulacije u Slavoniji. *Glasnik biskupije Bosanske i Srijemske*, br. 19 (123-125) i 20 (130-132), Đakovo.
- Bičanić, R. (1940.), *Agrarna prenapučenost*, Zagreb, Gospodarska sloga.
- Friđanović, A. M. i Živić, D. (1994.), Regionalne i urbano-ruralne različitosti te problemi kretanja stanovništva Hrvatske 1948.–1991. *Geografski glasnik*, br. 56, 35-51.
- Gelo, J. (1987.), *Demografske promjene u Hrvatskoj od 1780. do 1981. godine*, Zagreb, Globus, Posebna izdanja.
- Gelo, J. (2004.), Kretanje broja rezidencijalnog (boravećeg) stanovništva Hrvatske u 20. stoljeću. *Društvena istraživanja*, god. 13, br. 4-5 (72-73), 653-674.
- Maticka, M. (1990.), *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945.–1948.*, Zagreb, Školska knjiga, Stvarnost.
- Nejašmić, I. (1991.), *Depopulacija u Hrvatskoj – korijeni, stanje, izgledi*, Zagreb, Globus.
- Nejašmić, I. (1992.), Osnovne značajke unutarnje migracije stanovništva Hrvatske 1880.–1981. *Migracijske teme*, god. 8, br. 2, 141-166.
- Pejnović, D. (2004.), Depopulacija županija i disparitet u regionalnom razvoju Hrvatske. *Društvena istraživanja*, god. 13, br. 4-5 (72-73), 701-726.
- Pirc, B. (1931.), *Opadanje stanovništva u Slavoniji, Socijalno-medicinska studija o prilikama radjanja i smrtnosti u pet slavonskih srezova*, Beograd, Centralni higijenski zavod.
- Poljanec-Borić, S. (2008.), Razvoj Vukovarsko-srijemske županije u svjetlu socioekonomske tipologije endogenog razvitka u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja*, god. 17, br. 1-2 (93-94), 3-26.
- Serdar, V. (1951.), Popis stanovništva u hrvatskim krajevima godine 1857. *Statistička revija*, br. 2, 197-208.
- Sić, M. (1968.), Karakteristike i značenje suvremene imigracije u Istočnu Hrvatsku. U: *Zbornik VIII kongresa geografa Jugoslavije*, Skopje, 353-364.
- Vrbošić, J. (1997.), Kategorije i brojčano stanje kolonista u Slavoniji i Baranji između dva svjetska rata. *Društvena istraživanja*, god. 6, br. 28-29, 311-326.
- Vresk, M. (1988.), Neka obilježja urbanizacije Istočne Hrvatske. *Geografski glasnik*, br. 50, 33-44.
- Wertheimer-Baletić, A. (1973.), *Demografija – odabrana poglavlja*, Zagreb, Informator.
- Wertheimer-Baletić, A. (1978.), *Ekonomska aktivnost stanovništva – demografski aspekti*, Zagreb, Školska knjiga.
- Wertheimer-Baletić, A. (1982.), *Demografija – stanovništvo i ekonomski razvitak*, Zagreb, Informator.
- Wertheimer-Baletić, A. (1992.), Demografske promjene i globalni demografski procesi u Hrvatskoj u poslijeratnom razdoblju. *Encyclopedia moderna*, god. XIII., br. 2 (38), 238-250.
- Wertheimer-Baletić, A. (1993.), *Stanovništvo Vukovara i vukovarskog kraja*, Zagreb, Globus, Biblioteka Posebna izdanja.
- Wertheimer-Baletić, A. (1999.), *Stanovništvo i razvoj*, Zagreb, MATE, Gospodarska misao.
- Wertheimer-Baletić, A. (2004.), Depopulacija i starenje stanovništva – temeljni demografski procesi u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja*, god. 13, br. 4-5 (72-73), 631-654.
- Wertheimer-Baletić, A. i Akrap, A. (2008.), Razvoj stanovništva Vukovarsko-srijemske županije s posebnim osvrtom na ekonomsku strukturu od 1971. do 2001. *Društvena istraživanja*, god. 17, br. 1-2 (93-94), 51-75.
- Živić, D. (1996.), Razvoj naseljenosti i kretanje broja stanovnika vukovarsko-srijemskog kraja 1857.–1991. godine. U: *Zbornik radova Prvog hrvatskog geografskog kongresa*, Zagreb, Hrvatsko geografsko društvo, 299-314.
- Živić, D. (1998.), Brojčani razvoj stanovništva vukovarsko-srijemskog kraja 1857.–1991. godine. *Društvena istraživanja*, god. 7, br. 6 (38), 847-872.
- Živić, D. (2006.), *Stanovništvo Vukovarsko-srijemske županije (odrednice i obilježja demografskih promjena od sredine 19. do početka 21. stoljeća)*, Biblioteka Studije, Knjiga 11, Zagreb – Vukovar, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Ogranak Matice hrvatske Vukovar.

Proletna ispaša pčela

